

Informe INSOCAT **per a la millora de l'acció social**

**Indicadors socials
a Catalunya en relació
al context estatal i europeu**

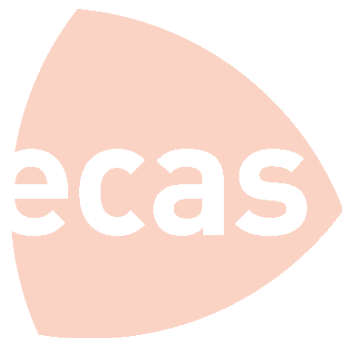
**Núm. 15 | Vides precàries,
drets vulnerats**

entitats
catalanes
d'acció
social

Realitzat per Quim Brugué i Torruella i Xavier Casademont Falguera, del Grup de Recerca en Ciències Socials Aplicades de la Universitat de Girona

Novembre 2022
www.acciosocial.org

ECAS és una federació d'Entitats Catalanes d'Acció Social que treballen de manera prioritària amb col·lectius en situació o risc d'exclusió social. L'atenció directa que presten les organitzacions membres d'ECAS i la tasca de la pròpia federació per vertebrar el sector es fonamenten en la lluita per la igualtat d'oportunitats per a tota la població, així com en la voluntat de transformar la societat per fer-la més justa i equitativa. El nostre objectiu és sumar esforços i vehicular-los per afavorir la inclusió, fer efectius els drets de les persones, promoure la plena ciutadania i contribuir al benestar de tota la població mitjançant la construcció d'una societat basada en el compromís i la corresponsabilitat, amb una cohesió social sòlida i duradora de la qual tots siguem participants.

RESUM EXECUTIU	5
Estructura i metodologia	11
1. UN PANORAMA PERSISTENT: EVOLUCIÓ DE LA POBRESA I L'EXCLUSIÓ SOCIAL	12
1.1. Taxa AROPE	12
1.2. Índexs de desigualtat	15
2. L'EVOLUCIÓ DELS PRINCIPALS INDICADORS ECONÒMICS I SOCIALS	16
3. DESEQUILIBRI SISTÈMIC, EMPITJORAMENT SOCIAL PROGRESSIU	23
3.1. Vulnerabilitat i transferències socials	23
3.2. L'increment del cost de la vida i la satisfacció de les necessitats bàsiques	28
3.3. Les derivades psicosocials del desequilibri entre economia i societat	32
CONCLUSIONS I PROPOSTES	35

INSOCAT 15 | RESUM EXECUTIU

L'informe INSOCAT 15, **actualització dels indicadors de pobresa i desigualtats** analitzats a la llum del context actual, a finals de 2022, constata la persistència dels fenòmens que les darreres crisis —la financera a partir de 2008 i la de la covid-19 els anys 2020 i 2021— han generat i agreujat: **intensificació de la pobresa, extensió de la vulnerabilitat** i multiplicació de les situacions de precarietat i risc d'exclusió per **l'afebliment dels drets i les creixents dificultats d'accés als mínims bàsics** per a una vida digna: habitatge, treball decent, ingressos mínims. Cronificació, en definitiva, de les **dinàmiques empobridores** i la **polarització social** que condemnen al voltant d'una quarta part de la població catalana a viure en precari. La societat catalana, de manera similar a l'espanyola, ha patit una **profunda davallada de les condicions de vida** enmig de dues crisis amb l'agreujant que els períodes de recuperació macroeconòmica no s'han traduït en una millora del benestar de la població. Els segments més desafavorits han patit especialment els estralls de les crisis i les conseqüències que s'han enquistat en forma de **devaluació salarial, precarització del mercat laboral i creixent dificultat d'accés als drets socials**.

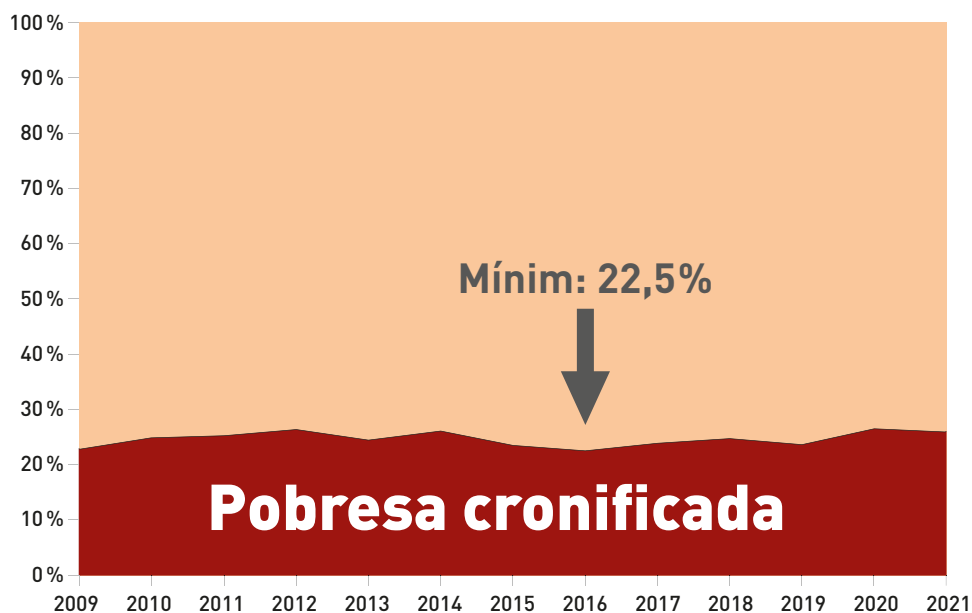
La situació social i econòmica al nostre país travessa un moment de transició entre els pitjors moments de la pandèmia de covid-19, que va esclatar el març de 2020, i un **nou escenari marcat per la incertesa**. Sembla que deixem enrere una crisi sanitària amb un alt impacte social en diversos sentits —material, emocional i en termes de llibertat i drets civils, entre altres—, però al llarg de 2022 han aparegut nous **elements desestabilitzadors**: un context geopolític complex derivat de la invasió russa a Ucraïna, la crisi energètica i els seus efectes sobre el sistema econòmic i social, i l'evidència de les conseqüències potencialment catastròfiques del canvi climàtic en múltiples esferes de la vida. A més, l'**auge de l'extrema dreta** i els populismes fan evidents els perills del desànim, la sensació d'impotència i el deteriorament de les democràcies per la desconfiança de la ciutadania en els estaments polítics. El col·lapse sistèmic fa inajornables **replantejaments profunds**, però no sembla haver-hi lideratges prou forts ni una governança global capaç d'entomar el repte. Sense voler caure en l'alarmisme ni alimentar el desànim col·lectiu, tot plegat posa de manifest l'ocàs d'un **model de societat que agonitza, insostenible**.

Els efectes de la crisi del coronavirus en la societat catalana ja es van deixar entreveure a l'edició número 12 de l'INSOCAT i, amb major concreció, al número 13 ara fa un any. Les dades que ara presentem palesen amb més perspectiva els impactes directes d'aquell daltabaix, si bé **les situacions de pobresa i exclusió social en què posem el focus no són fruit d'un estadi transitori o conjuntural**, sinó més aviat d'un entramat estructural especialment condicionat per **un model econòmic que no és capaç de traduir el seu creixement o els moments de bonança en una millora generalitzada de les condicions de vida** de la població.

Moltes de les necessitats actuals —que configuren el que sovint denominem «emergència social» per la gravetat dels símptomes, malgrat la condició estructural de les seves arrels— són clarament hereves del passat més recent i en cap cas representen una novetat que pugui sorprendre pel que fa a les seves característiques i la seva intensitat. No podem atribuir, per tant, a la covid la situació en termes de pobresa i exclusió social, sinó que la covid ha posat al descobert i ha accentuat encara més els problemes endèmics de la societat catalana del segle XXI.

Les dades més recents de l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) de 2021 mostren que **un 25,9% de la societat catalana està en risc de pobresa o exclusió social** (taxa AROPE). Respecte l'any 2020 el percentatge ha disminuït quatre dècimes, però es manté en uns **valors elevats** i

cronificats, amb variacions poc significatives malgrat les millores macroeconòmiques en alguns moments. En els tretze anys que comprenen el període 2009-2021 la taxa mai no ha estat per sota del 20%, i en cinc d'aquests anys —els més cruts de la crisi financera de 2008 i de la covid— ha superat el 25%, la qual cosa constata un **enquistament de la pobresa i l'exclusió social a Catalunya que afecta de manera constant entre una cinquena i una quarta part de la població**. A més, a la fredor de les dades s'afegeix una certa naturalització de les desigualtats que ens porta a acceptar, almenys aparentment, que una de cada quatre persones no aconsegueix satisfer de forma regular les seves necessitats bàsiques.

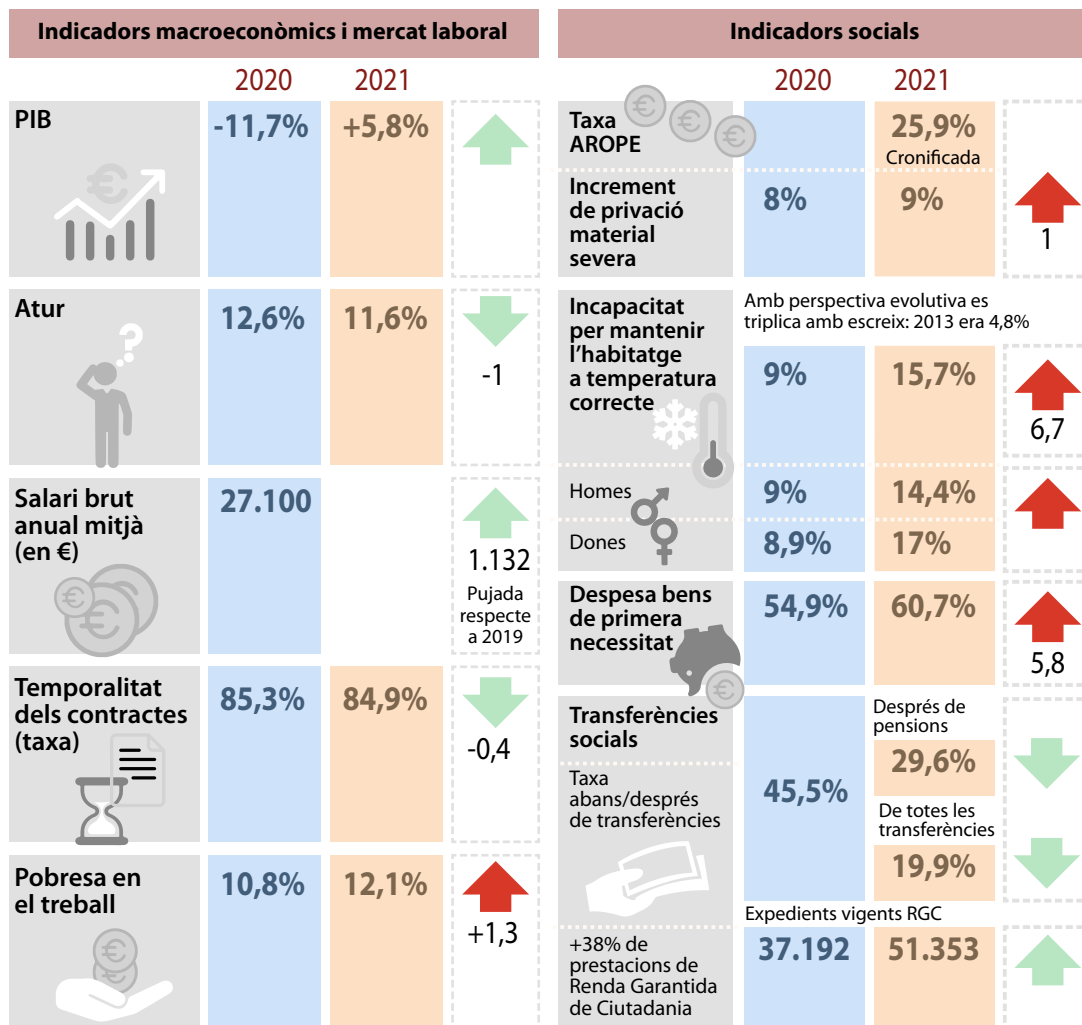
Examinades amb detall, les variables que serveixen per construir la taxa AROPE presenten comportaments diferents el 2021 respecte a l'any anterior. Per una banda, la taxa de risc de pobresa disminueix del 21,7% al 19,9% i es redueix també lleugerament el percentatge de llars amb baixa intensitat de treball (del 9,8 al 9,5%), però en canvi **la proporció de persones amb privació material severa augmenta més d'un punt, del 6,2 al 7,3%** de la societat catalana. El desglossament d'aquestes variables ens porta a una conclusió: mentre que la taxa de pobresa (que es calcula en base als ingressos de les llars) i les llars amb baixa intensitat de treball (que es basa en l'anàlisi del mercat de treball) milloren, la privació material severa (que es construeix a partir de les possibilitats d'accedir a béns i serveis de primera necessitat) empitjora. Com es veurà al llarg de l'informe, això significa que **la millora de les dades socioeconòmiques no comporta els efectes positius que es podrien esperar** i persisteixen serioses dificultats per a una part important de la població a l'hora de satisfer les seves necessitats bàsiques.

La taxa de risc de pobresa o exclusió segons sexe i nacionalitat ens mostra una realitat també persistent en el temps que cal continuar assenyalant: **les dones i les persones d'origen migrat pateixen més intensament** aquestes situacions, si bé les diferències tendeixen a reduir-se. La proporció de dones supera en sis dècimes la dels homes (26,5% vs 25,1%), mentre que per nacionalitat el salt és de 32 punts: **més de la meitat de la població que no té nacionalitat espanyola (52,7% concretament) està en risc de pobresa o exclusió**, davant el 20,7% de la població autòc-

tona. Cal destacar també l'elevada taxa entre la infància i l'adolescència: **un 31,3% dels menors de 18 anys pateixen situacions de risc**, la qual cosa dificulta enormement la igualtat d'oportunitats i perpetua en molts casos la transmissió intergeneracional de la pobresa.

Desequilibri entre ingressos i cost de la vida

INFOGRAFIA: @Jordicatalad

Com apuntàvem més amunt, el comportament de les variables macroeconòmiques i del mercat de treball corroboren una de les hipòtesis dels dos darrers informes INSOCAT: que el creixement econòmic i les millores en les taxes d'ocupació no es tradueixen en un progrés i major benestar social generalitzat, i que les principals raons que ho expliquen són **les precàries condicions laborals i el desequilibri entre els ingressos i el cost de la vida**, marcat en primer lloc per l'habitatge com a primera despesa irrenunciable. Un desequilibri accentuat aquest any 2022 per l'increment sobtat dels preus arran de la crisi energètica i la invasió a Ucraïna.

Factors afegits de desigualtat

DADES A CATALUNYA, 2021

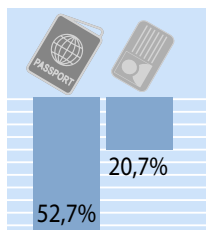
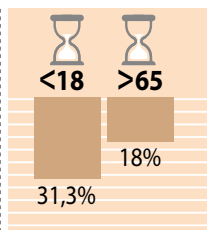
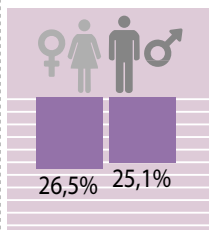
INFOGRAFIA: @Jordicatalad

■ Gènere ■ Edat ■ Nacionalitat

🌐 No espanyola 🇪🇸 Espanyola

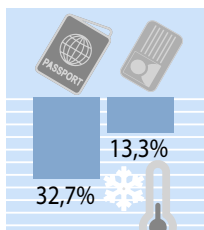
Taxa AROPE

25,9% mitjana població

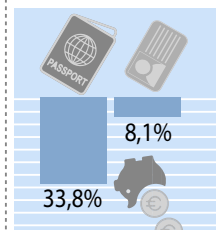

Privacions en habitatge i energia

No pot mantenir temperatura adequada

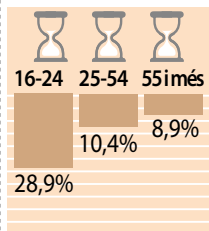
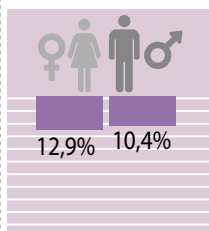

Retards en pagament despeses habitatge

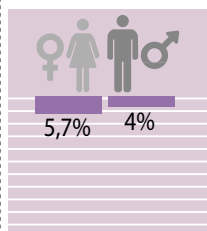

Mercat laboral

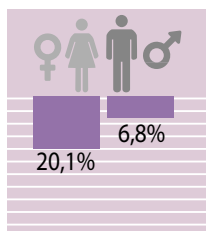
Atur

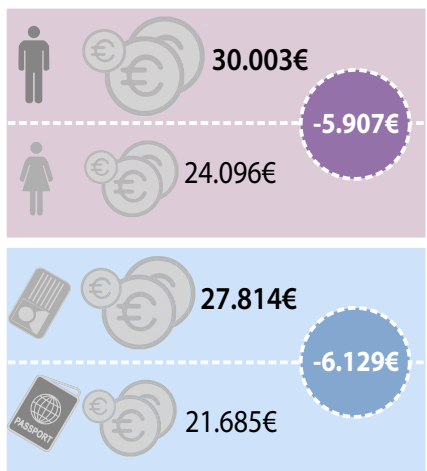
Atur llarga durada)

Ocupació a temps parcial

Bretxa salarial: salari brut anual mitjà

Deixant de banda el període 2008-2013 de forta recessió i el sotrac del 2020 per la pandèmia (-11,7%), l'anàlisi del PIB dels primers vint anys del segle XXI a Catalunya mostra una corba de creixement de l'economia a un ritme del 3% anual, aproximadament. Només un any més tard de la davallada de l'exercici en què va esclatar la covid-19, el PIB català ja creixia el 5,8%, per sobre de l'espanyol. I en aquest període la taxa d'atur ha tingut un comportament similar: el 2021 la taxa d'atur va ser de l'11,6%, una xifra que confirmava la tendència a la baixa dels darrers anys després del pic del 23,1% assolit el 2013. Tot i això, l'any 2008 fou el darrer en què la taxa d'atur se situà per sota el 10%. De nou, les dades de desocupació mostren realitats particulars en funció del sexe, l'edat i la nacionalitat. Les taxa d'atur femenina és dos punts i mig superior a la masculina (12,9% vs 10,4%) i la dels joves de 16 a 24 anys fregà el 29%.

En l'anàlisi de les dades que mostren el **desequilibri sistèmic** i l'empitjorament de les condicions de vida és on es manifesta més clarament l'arrel de l'enquistament de la pobresa i **l'extensió del precariat, que afecta o amenaça segments cada vegada més amplis de la societat**. Les dades de 2021 continuen mostrant la incapacitat de les polítiques públiques, especialment a través de les transferències socials, de revertir el caràcter cronificat de la pobresa. Malgrat aquestes transferències, que en el cas de la Renda Garantida de Ciutadania per exemple s'incrementen any rere any (51.353 expedients vigents el 2021, molt per sobre dels 37.192 de l'any anterior), més d'una quarta part de la població està en risc de pobresa o exclusió. Una proporció que disminueix respecte el 2020 però que es manté relativament estable al llarg de la dècada i que posa de manifest **la insuficiència o el desencert de determinades mesures, com ara la política de garantia de rendes sota el paradigma dels condicionants i els requisits d'accés**. Les xifres de pobresa i exclusió es mantenen inalterables amb el pas dels anys.

Pel que fa al mercat laboral i la seva correlació amb l'empitjorament de les condicions de vida, es posa de relleu la **pèrdua de centralitat del treball com a mecanisme d'integració social** i principal instrument per satisfer les necessitats vitals. La **taxa de pobresa en el treball és del 12,1%**, la qual cosa significa que més d'una desena part de la població ocupada amb feina remunerada pateix pobresa malgrat estar treballant. Aquesta xifra s'ha incrementat un punt i mig respecte el 2020 i durant gairebé tota la segona dècada d'aquest segle s'ha estabilitzat entre l'11 i el 13%. De nou, es repeteix la incapacitat per revertir dràsticament situacions que aboquen un percentatge considerable de la població a la precarietat, fins i tot malgrat formar part del mercat de treball.

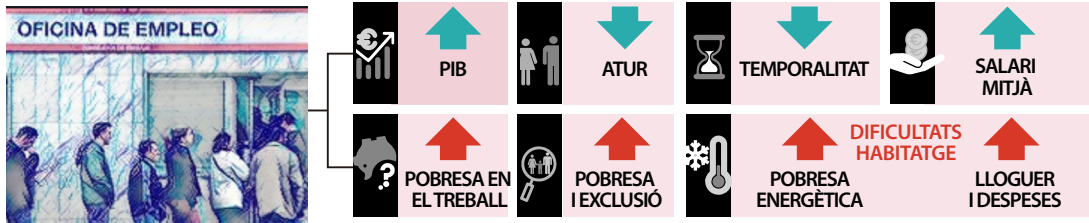
Un altre aspecte a considerar i que caldrà seguir els propers mesos és l'**increment del cost de la vida i les creixents dificultats de la gent per arribar a final de mes**. Les dades de 2021 mostren que a un 21,4% de la població li costa sufragar les seves despeses quotidianes, moltes menys que el 2013, per exemple (quan el percentatge era del 36,5%), però cal tenir en compte que el 2021 va ser l'exercici més afectat per les restriccions de la pandèmia quant a mobilitat i lleure. Si ens fixem en les despeses que es generen a les llars, **el percentatge de persones que no es poden permetre mantenir l'habitatge a una temperatura adequada s'ha gairebé doblat en dos anys: passa del 8,3% de 2019 al 15,7% de 2021**. En una proporció menor, durant el mateix període creix del 7,5% a l'11,3% el percentatge de persones que tenen retards en els pagaments de les despeses relacionades amb l'habitatge. Aquestes xifres il·lustren els efectes d'un **context inestable que altera greument el conjunt dels preus, resta poder adquisitiu** al gruix de la població i dificulta encara més la cobertura de les necessitats bàsiques, especialment per als col·lectius en situació de major vulnerabilitat.

Finalment, cal considerar les conseqüències de l'escenari descrit en el benestar físic i emocional de les persones, amb els costos que això comporta a diferents nivells tant individuals com col·lectius. L'estat de salut autopercebut presenta variacions significatives en funció del sexe, l'edat, la classe social i el nivell d'instrucció, i **les xifres de salut mental són alarmants: un 19% dels adults tenen problemes de depressió i ansietat, percentatge que s'enfila fins gairebé el 28% entre les dones**.

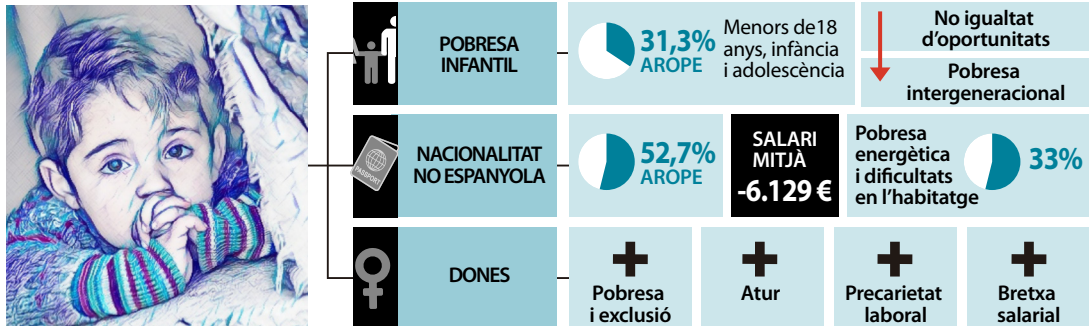
Vides precàries, drets vulnerats

Creixement econòmic vs. precarietat laboral i desigualtats socials

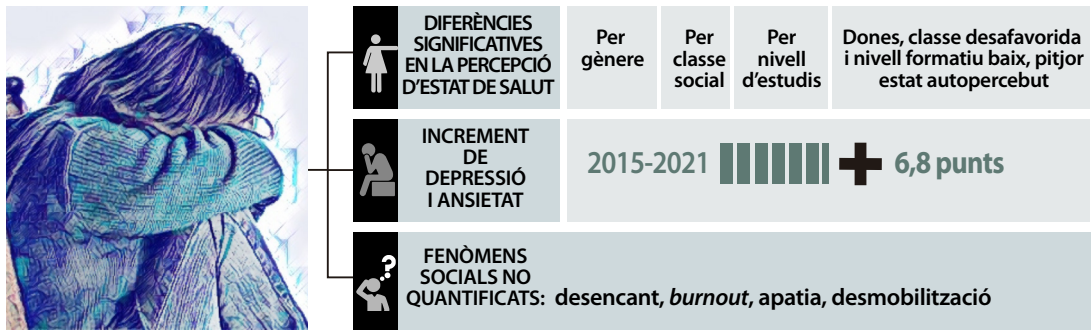
INFOGRAFIA: @Jordicatalad

Drets bàsics vulnerats. POBLACIÓ QUE QUEDA ENRERE

De l'Estat de Benestar a un 'estat de malestar' col·lectiu

En definitiva, ens trobem en un escenari de vides precàries i drets vulnerats que posa en evidència la feblesa de les polítiques i els poders públics davant la inclemència dels mercats i els poders econòmics. La pèrdua de drets socials per la incapacitat de les institucions de fer efectiu el que preveu l'ordenament jurídic i la progressiva mercantilització d'àmbits com l'habitatge, la salut, les cures o l'educació és una realitat que es consolida de manera inexorable. Una tendència que cal aturar i revertir si volem preservar els avenços assolits i reprendre un camí de major equitat i justícia social en un marc de consciència i responsabilitat mediambiental.

Estructura i metodologia

L'informe INSOCAT 15 s'ha estructurat seguint la lògica dels darrers informes, en què es prioritza una **perspectiva de divulgació** en base a una selecció acurada de les dades estadístiques amb l'objectiu de facilitar la **comprensió de les principals idees-força**. L'informe incorpora les aportacions qualitatives de professionals de les entitats membres d'ECAS, fruit de l'experiència del dia a dia i que donen **dimensió humana a les dades**, que per si soles sovint no permeten fer-se una idea acurada del veritable impacte en les persones, les llars i les comunitats.

L'informe s'estructura en tres apartats, precedits d'un resum executiu en què s'apunten les idees clau acompanyades d'infografies que sintetitzen les principals conclusions. El primer capítol presenta les dades agregades sobre **pobresa i exclusió social** a Catalunya, la majoria actualitzades fins a 2021 amb una perspectiva temporal àmplia, en la mesura del possible, per il·lustrar-ne l'evolució al llarg de la dècada, i en alguns casos també comparades amb la situació espanyola i europea. A continuació es recullen les principals **dades macroeconòmiques i del mercat de treball** a Catalunya per relacionar el comportament del PIB amb la realitat laboral —ocupació/oportunitats i condicions en què es treballa— i les situacions de pobresa i exclusió, per tal d'analitzar la interacció entre l'economia i el benestar de la població. El tercer apartat de l'informe es dedica de ple a aquesta qüestió per il·lustrar el **desequilibri sistèmic** i l'empitjorament de les condicions de vida amb indicadors dels ingressos de les llars, les dificultats per fer front a les despeses bàsiques i el comportament dels preus de productes bàsics, entre altres. Per últim, en un quart capítol es recullen les conclusions acompanyades per algunes **propostes o orientacions per a l'acció** en clau de transformació.

Les dades de l'informe provenen majoritàriament de l'**Enquesta de Condicions de Vida** (ECV), elaborada conjuntament per l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) i l'Institut Nacional de Estadística espanyol (INE). És la principal font d'informació per analitzar els fenòmens de pobresa i exclusió social, distribució de la renda i la riquesa, privacions de les llars i condicions de vida en àmbits com el laboral, el de la salut o el residencial. A banda de l'ECV (última edició publicada el 2022 amb dades corresponents a 2021), en aquest informe s'ha considerat important, atès el seu focus principal, incorporar dades provinents d'altres fonts estadístiques o documentals, com ara l'Enquesta de Salut de Catalunya (ESCA), l'Enquesta d'estructura salarial de l'INE o l'Anuari Estadístic de Catalunya, així com dades més actualitzades per superar parcialment les limitacions que implica treballar amb dades corresponents a un exercici anterior (2021).

Per a la realització de l'informe s'ha comptat amb diverses col·laboracions. El treball de camp relacionat amb el buidatge i l'actualització de les dades de 2021 l'ha realitzat **Maria Torres Bagur**. Les aportacions qualitatives provenen d'un grup de discussió amb professionals d'entitats d'ECAS i de dues reunions amb el consell assessor de l'informe (espai de treball intern amb persones referents d'entitats membres d'ECAS) en base a un esborrany de les dades analitzades per tal de discutir-les, matisar-les i il·lustrar-les en base a les experiències de les entitats. A banda d'integrar les valoracions en l'anàlisi del mateix informe, algunes de les aportacions qualitatives es reflecteixen en forma de citacions literals al llarg del document. En total hi van participar vuit persones: **Marta Bàrbara** (Fundació Maria Raventós), **Ferran Busquets** (Arrels Fundació), **Meritxell Campmajó** (Intress), **Teresa Crespo** (Associació Ventijol, membre del consell assessor), **Marta Garcia** (Fundació Els Tres Turons, membre del consell assessor), **Xavier Orteu** (Insercoop, membre del consell assessor), **Gemma Pedra** (Reintegra Lleida), **Sandra Tatay** (Fundació Salut i Comunitat, membre del consell assessor).

1 .UN PANORAMA PERSISTENT: EVOLUCIÓ DE LA POBRESA I L'EXCLUSIÓ SOCIAL

En aquest primer apartat es mostra una **mirada panoràmica i evolutiva de la situació de la pobresa, exclusió social i desigualtats** a Catalunya en base als indicadors més consolidats: taxa AROPE i índexs de Gini i S80/20.

1.1. Taxa AROPE

Taxa AROPE

(acrònim, en anglès, de les situacions de risc de pobresa o exclusió social, *at risk of poverty or social exclusion*) | Resultat de tres indicadors: 1) taxa de risc de pobresa; 2) privació material severa; i 3) llars amb baixa intensitat de treball. Aquest indicador pretén superar les interpretacions estrictament monetàries de la pobresa i incorporar altres dimensions basades en una concepció multidimensional del fenomen, que inclou aspectes relacionats amb les llars, el treball o les xarxes comunitàries, entre d'altres. Aquest indicador és acceptat a escala europea i forma part de l'estratègia Europa 2020.

Taxa de risc de pobresa

Percentatge de persones que viuen en llars amb una renda disponible equivalent inferior al 60% dels ingressos medians corresponents al tipus de llar. Aquest percentatge marca a efectes estadístics el «llindar de pobresa», que conceptualment (segons TermCat) és el nivell d'ingressos econòmics o de recursos per sota del qual una persona o una família no pot sobreviure en una societat determinada. L'equivalència es construeix sobre la base dels índexs de l'OCDE modificats.

Intensitat de treball per llar

Nombre de mesos treballats durant l'any per part de tots els membres de la llar en edat laboral en relació als mesos que teòricament podrien treballar; una intensitat de treball igual o inferior a 0,20 es considera baixa.

Privació material severa

Població que no pot permetre's el pagament de quatre dels següents nou ítems: hipoteca, lloguer o pagaments a termini; manteniment de l'habitatge a una temperatura adequada; una setmana de vacances l'any; un àpat amb carn, pollastre o peix cada dos dies; telèfon; televisió; rentadora; cotxe; despeses imprevistes.

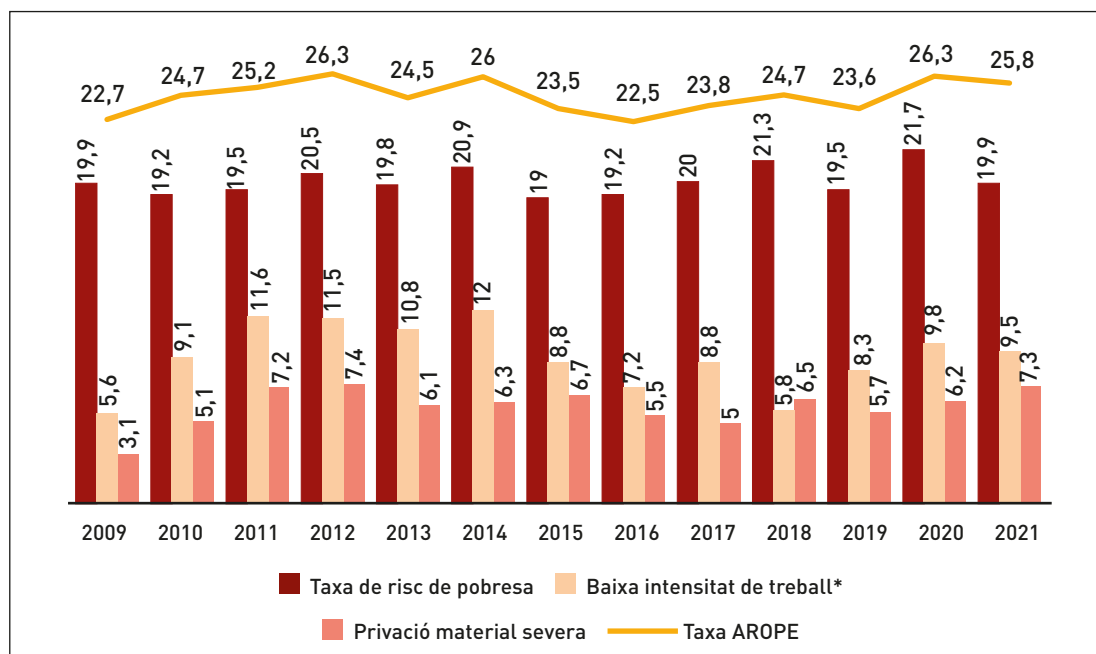
L'Enquesta sobre Condicions de Vida (Idescat, 2021) ens mostra, un cop més, la **cronificació de la pobresa i l'exclusió social** a Catalunya. L'evolució de la taxa AROPE presenta una estabilització al voltant del 25% des de 2009, amb un increment fins el 26,7% l'any 2020 per l'efecte de la pandèmia i un lleuger descens el 2021, però situada encara en un **preocupant 25,9% de la població**.

El punt de partida ja era molt fràgil, arrossegàvem una situació molt feble que la covid va accentuar i que altres realitats agreugen permanentment.”

Sandra Tatay, Fundació Salut i Comunitat

Gràfica 1. Taxa AROPE i els seus components a Catalunya, 2009-2021 (%)

Font: Elaboració pròpia en base a l'Enquesta de Condicions de Vida. Idescat.

Resulta interessant comparar l'evolució dels components de la taxa AROPE. D'una banda, la **privació material severa** experimenta una intensa pujada després de la crisi de 2008 i en dos anys passa del 3,1% del 2009 al 7,2% de 2011; el 2015 es redueix fins el 5% i el 2021 torna al 7,3% incrementant 1,1 punt respecte a 2020. D'altra banda, la baixa intensitat de treball pateix amb molta intensitat la crisi de 2008 i passa del 5,6% de 2009 al 12% el 2014, any a partir del qual es redueix fins el 5,8% el 2018 i torna a pujar a partir de llavors fins el 9,8% el 2020 i tres dècimes menys el darrer exercici (9,5% el 2021). Pel que fa a la taxa de risc de pobresa, és l'indicador que en el darrer any ha experimentat un descens més acusat, de gairebé dos punts respecte l'any anterior: passa del 21,7 al 19,9%.

Així doncs, dels tres components de la taxa AROPE, l'únic que augmenta en el període 2020-21 és la privació material severa. D'aquesta manera, observem com la variable més vinculada a l'exclusió social mostra una persistència que no trobem en la variable laboral. Aquest segon component pateix les crisis, però mostra una capacitat de recuperació que no detectem en la privació més severa. En aquest mateix sentit, la taxa de risc de pobresa —tercer component de la taxa AROPE— es mostra força estable, al voltant del 19-21% durant tot el període. El resultat combinat és la ja esmentada cronificació de la pobresa, però amb el matís d'un **comportament diferenciat entre els components socials i el component laboral de la taxa AROPE**. Aquesta cronificació del risc de pobresa o exclusió al voltant del 25% de la població catalana s'explica en bona part per la **reduïda capacitat de les transferències socials** a l'hora de contrarestar les situacions de vulnerabilitat (hi tornarem a l'apartat 3 de l'informe).

Taula 1. Taxa AROPE segons variables a Catalunya, 2015-2021 (%)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sexe							
Homes	23,3	21,1	23,1	21,7	22	24,9	25,1
Dones	23,8	24	24,5	27,5	25,1	27,8	26,5
Edat							
Menys de 18 anys	31,7	26,6	29,5	31,2	32,8	35,9	31,3
De 18 a 64 anys	24,1	23,1	24,3	23,9	24	25,6	26,5
65 anys i més	12,8	16,4	16,6	20,6	13	19,7	18
Activitat*							
Ocupats	15	14,1	15,3	17	14,9	13,4	17,1
Ocupats assalariats	13,7	13,5	14,2	16	14,8	11,6	15,9
Ocupats empresaris	21,4	16,9	22,4	24,6	15,2	27,9	26,5
Aturats	54,6	56,8	59,3	48,3	49,8	53,8	58,2
Jubilats	10,9	13,8	12,3	16,2	11,5	14,7	14,1
Nacionalitat*							
Espanyola	19,1	19,7	19,7	20	17,6	19,5	20,7
Resta del món	51,8	45,3	47,7	54,2	53,3	61,6	52,7
Nivell formatiu assolit*							
Educació primària o inferior	29,1	27,9	30,4	32,8	31,6	36,9	33,2
Educació secundària 1r cicle	34	31,9	29,9	32	27,2	29,2	33
Educació secundària 2n cicle	21,8	22,5	24	25,4	22,4	27,2	26,5
Educació superior	9,3	11,1	11,8	11,6	12,1	12,3	15,5

Font: Idescat. A partir de dades de l'Enquesta de Condicions de Vida de l'INE

* Població de 16 anys i més

Un darrer aspecte al qual no podem deixar de fer referència en aquesta aproximació panoràmica té a veure amb el perfil de les persones en situació de risc de pobresa a Catalunya. D'entrada, constatem com continua afectant de forma més intensa **les dones, els menors i a la població amb nacionalitat no espanyola**. Aquests diferencials, però, no són iguals en els diferents col·lectius i no han evolucionat de la mateixa manera l'últim any (Taula 1).

El diferencial menor el troben en relació al sexe, si bé destaca que les dones presenten de manera persistent una taxa de pobresa superior a la dels homes, així com el fet que l'any 2021 la bretxa es redueix de manera sensible. La diferència augmenta significativament quan comparem la taxa de risc de pobresa dels menors de 16 anys amb la dels majors de 65 anys, que remet a l'impacte positiu del sistema de pensions alhora que posa de manifest la preocupant i creixent incidència de la pobresa entre la població infantil i adolescent. Finalment, encara més gran és el salt entre les persones amb nacionalitat espanyola i les que tenen nacionalitat d'altres països: la diferència, que es situa al voltant dels 30 punts, va assolir un rècord el 2020 (42,1 punts, 61,6% vs 19,5%) i mostra certa millora el 2021 (30 punts, 52,7% vs 20,7%).

Malgrat no hi ha un augment generalitzat de les taxes de risc, tampoc es redueixen i ens situem en un **permanent i esgotador 25-30% de la població en situació de pobresa i exclusió social**. Una proporció que hauria de ser alarmant i que, en canvi, sembla normalitzada com a part d'un panorama assumible, que no empeny a la mobilització ni a una autèntica acció transformadora.

Observem com s'accepta la negació del dret. Més que pessimisme, la gent es fa seva l'exclusió, amb resignació. Si ja no estàs enlloc, et treus del mig.

Marta Garcia, Fundació Els Tres Turons

1.2. Índexs de desigualtat

Índex de Gini

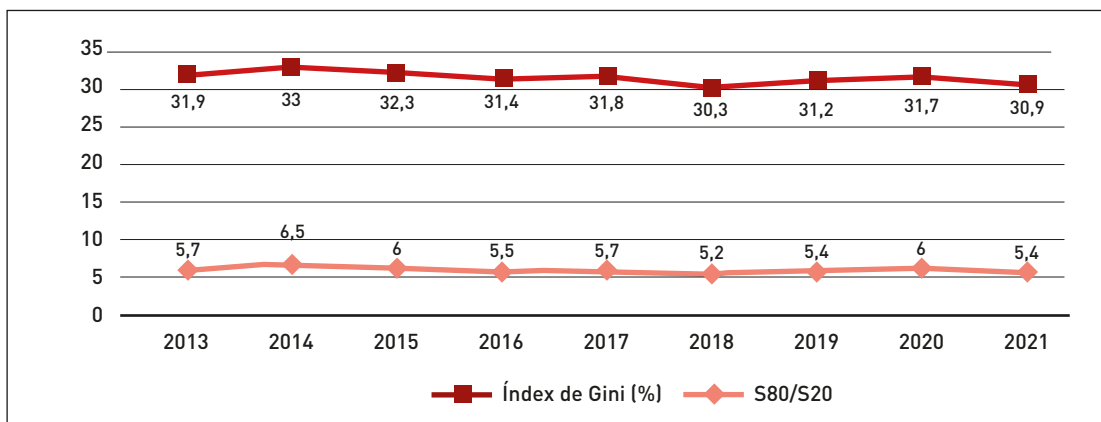
Mesura el grau de desigualtat entre els ingressos d'una comunitat. El rang dels valors és d'entre 0 i 1 quan s'expressa com a coeficient (el valor 1 correspon a la màxima desigualtat i el 0 a la màxima igualtat) o d'entre 0 i 100 quan s'expressa com a índex. L'índex de Gini permet comparacions territorials i temporals, possibilitant una anàlisi que palesa l'augment o la disminució de la desigualtat econòmica.

S80/S20

L'índex de ràtio S80/S20 mesura la desigualtat en la distribució a través de ràtios entre percentils. S'interpreta com la proporció dels ingressos totals percebuts pel 20% de la població amb majors ingressos en relació a la percebuda pel 20% de la població amb menors ingressos.

A la persistència de les situacions de risc de pobresa o exclusió l'acompanya una **consolidació de la desigualtat social** a Catalunya, de manera que no només es cronifica la pobresa, sinó que a més ho fa en un context de diferències importants i persistents entre els segments més benestants i els més vulnerables de la societat.

Gràfica 2. Índexs de desigualtat: Gini i S80/S20. Catalunya, 2013-2021

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Idescat

La Gràfica 2 mostra dos dels índexs més usats per mesurar les desigualtats: el de Gini es mostra estabilitzat per sobre de 30, amb certa millora l'any 2021, i l'S80/S20 constata que la **desigualtat s'agreuja en moments puntuals** (6 punts el 2020, primer any de pandèmia, per

exemple), però es manté força estable en el temps. En relació a Espanya i altres països en situacions similars, el 2021 l'índex de Gini només està per sota a Alemanya (30,5), mentre que és superior a Portugal (31,2), Itàlia (32,5) i el Regne Unit (33,5). Si el comparem amb casos més extrems, als Estats Units és del 41,5 i, molt per sota, a Noruega és del 25,3 i a Islàndia del 23,2.

Les dades de desigualtat ens situen, com les dades de pobresa i exclusió, en un escenari d'**immobilitat i estancament**, d'estar «atrapats en el temps» amb unes xifres que es mantenen inalterables amb el pas del temps. Una deriva que reclama d'una decidida voluntat política que posi el focus en els aspectes estructurals en lloc de normalitzar una **fractura social** inacceptable. Si comparem la gestió de la crisi financera que va esclatar el 2008 amb les mesures adoptades per fer front a l'impacte de la covid-19 es poden apreciar certes millores, però no deixem de constatar que les seqüeles socials són contundents i persistents. La crisi pandèmica, en aquest sentit, ha intensificat i visibilitat una realitat que no és nova, sinó que ja existia.

No podem oblidar tot el que ha representat la pandèmia per col·lectius importants que han quedat, han seguit quedant, al marge dels ajuts i les mesures derivades de les polítiques socials.”

Teresa Crespo, Associació Ventijol

Les transformacions ens afecten a tots i totes, però no tothom disposa dels mateixos instruments per respondre-hi. La precarietat no és només econòmica, sinó també simbòlica: incapacitat per pensar en el propi projecte de futur, no tenir les eines. És el mateix joc per a tothom, però no tothom hi juga amb les mateixes eines.”

Xavier Orteu, Insercoop

2. L'EVOLUCIÓ DELS PRINCIPALS INDICADORS ECONÒMICS I SOCIALS

En aquest apartat s'analitzen algunes de les principals **variables econòmiques i laborals**. Aquestes dades ens permeten investigar les pautes de comportament del conjunt de l'economia i del mercat de treball per estudiar, en paral·lel, si el creixement econòmic es tradueix en millors xifres d'ocupació (quantitatives i qualitatives) i, en el proper apartat, en millors condicions de vida per a la població.

Producte Interior Brut (PIB)

Conjunt de tots els bens i serveis finals produïts en un país durant un any (consum, inversió, despesa pública, exportacions i importacions). El PIB mesura el valor monetari de la producció de bens i serveis finals i s'utilitza com a indicador del grau de benestar de la població d'un país, si bé les seves limitacions com a mesura principal de l'estat d'una societat i de l'economia han portat des de fa anys a estudiar indicadors alternatius de prosperitat i riquesa¹.

1. *Indicadores alternativos al PIB*. Alternativas Económicas, novembre 2014. Dossier ¿El PIB o la vida? Alternativas Económicas, setembre 2019.

Taxa d'atur

L'Enquesta de Població Activa considera aturades aquelles persones de 16 anys o més que reuneixen simultàniament les condicions següents: a) estar sense feina, no haver tingut una ocupació per compte d'altri ni per compte propi durant la setmana de referència; b) en recerca de feina: haver iniciat la recerca de feina per compte aliè o haver fet gestions per establir-se pel seu compte durant el mes precedent; c) estar disponible per treballar, en condicions de començar a fer-ho en un termini de dues setmanes.

Taxa d'atur de llarga durada

Percentatge de persones econòmicament actives de 15 a 74 anys que porten un any o més en situació d'atur en relació a la població activa total.

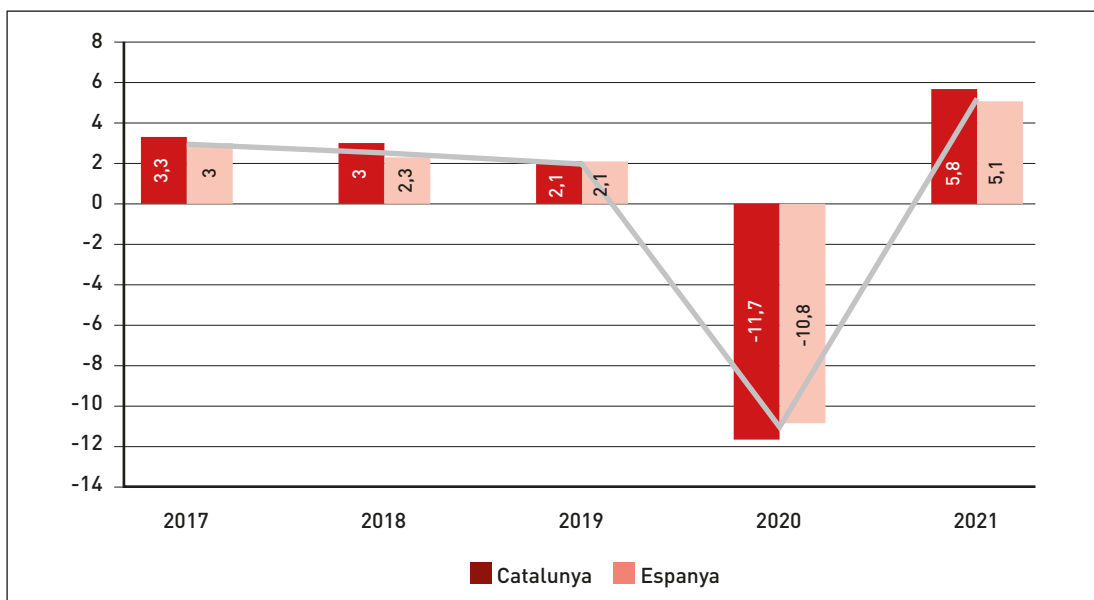
Taxa d'ocupació

La taxa d'ocupació posa en relació el percentatge de població ocupada respecte el total de població en edat de treballar (a partir dels 16 anys).

Taxa de temporalitat

Proporció de la població ocupada assalariada amb contracte temporal respecte el total de la població ocupada assalariada.

Gràfica 3: Variació interanual del producte interior brut (PIB) a Catalunya i Espanya, 2017-2021 (%)

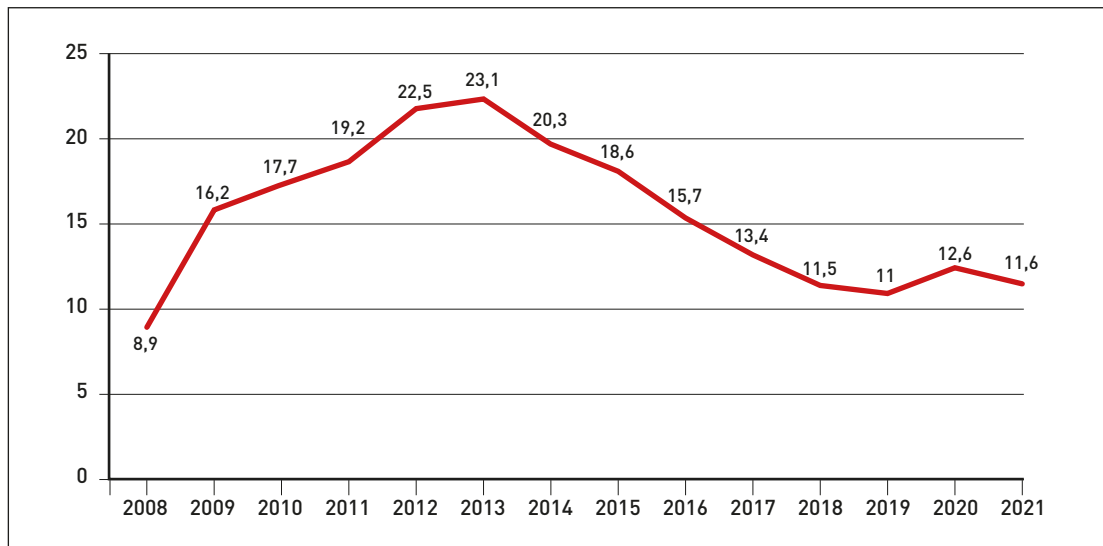
Font: Elaboració pròpia en base a les dades de Departament d'Economia de la Generalitat de Catalunya.

Si ens fixem en el comportament més recent del PIB (Gràfica 3), l'economia catalana i espanyola havien experimentat un creixement interanual molt dèbil en els anys previs a la pandèmia. Entre 2017 i 2019 s'identifica en ambdós casos un alentiment de l'economia, que pateix un sotrac profund el 2020 amb l'esclat de la pandèmia, quan l'economia es contrau més d'un 10%. El 2021 la **recuperació econòmica** després del primer any de la pandèmia és un fet, però no s'assoleixen encara les xifres dels anys previs. Les dades dels dos primers semestres de 2022 (no incloses en la gràfica) mostren una tendència positiva, amb un creixement del

6,5% el primer semestre i un 4,8% el segon. Malgrat el profund trasbals provocat per la crisi de la covid-19, també en l'economia, aquesta mostra símptomes de recuperació.

Si ampliem la perspectiva i ens fixem en les dades des de 2001, la variació anual del PIB només decreix en quatre anys dels 20 anys analitzats (2009, 2011, 2012, 2013 i 2020). En la resta dels anys, l'economia creix a una mitjana anual del 2,82%. Podem identificar, de forma molt genèrica, tres grans etapes: 2001-2007 de fort creixement econòmic, 2008-2013 de crisi i retrocés de l'economia, i 2014-2019 de nou amb creixement però a un **ritme menor** que el de principis de la dècada.

Gràfica 4: Taxa d'atur a Catalunya, 2008-2021 (%)

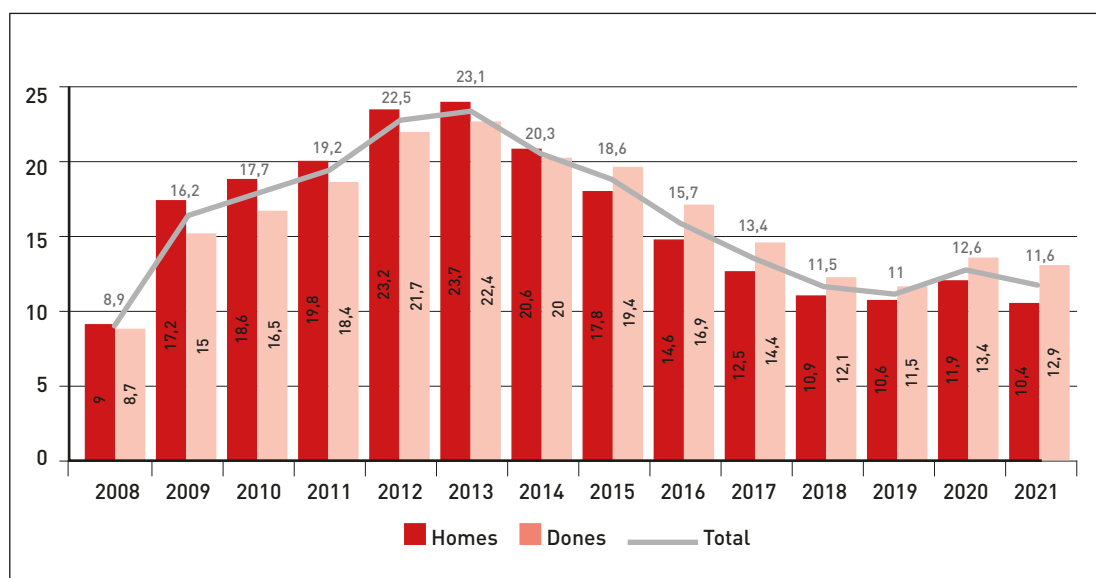
Font: Idescat

D'altra banda, en paral·lel al creixement de l'economia les dades del mercat de treball a Catalunya mostren resultats ambivalents. Per una banda, la taxa d'atur és més sensible a períodes d'alentiment i de recuperació de l'economia. En aquest sentit, la Gràfica 3 mostra aquestes oscil·lacions: des del 8,9% amb el qual s'afronta la crisi de 2008 fins el pic del 23,1% de 2013, per tornar posteriorment a decaure fins l'11% el 2019. Més enllà de les variacions, **la taxa d'atur durant la dècada s'ha mantingut sempre per sobre del 10%**, amb el que això comporta des d'una perspectiva econòmica però, especialment, social. El tercer trimestre de 2022 (última dada disponible) el situa en el 9,3%.

A diferència de la crisi financera de 2008, cal destacar que la més recent de la covid-19 no ha tingut un impacte significatiu en les taxes d'atur. Això es deu fonamentalment a l'efecte d'una **resposta política** diametralment oposada per part dels governs a la que es va donar durant el 2010. Si bé moltes empreses i sectors econòmics van haver d'aturar la seva activitat econòmica en els moments més crus de la pandèmia, i en molts casos es va reduir temporalment el nombre de persones treballadores en els mesos posteriors, les polítiques públiques implementades, sobretot a través dels ERTOS, van aconseguir que les xifres d'atur no augmentessin exponencialment durant aquest període i que molts treballadors que s'haurien vist greument afectats per la pèrdua del lloc de treball mantinguessin uns ingressos i poguessin fer front a les principals necessitats.

Si ens fixem en les dades trimestrals de l'Enquesta de Població Activa de 2022, la tendència és positiva: les xifres absolutes milloren les dades d'abans de la pandèmia. Si ens fixem en la població ocupada, **més de 3,5 milions de persones estan ocupades** a Catalunya. Aquesta xifra ha anat creixent de manera progressiva des del segon trimestre de 2020, moment àlgid de la pandèmia, quan les xifres d'ocupació es van desplomar. En canvi, les dades absolutes de desocupació presenten uns resultats aparentment contradictoris: en el darrer trimestre analitzat (3T 2022), la xifra augmenta en gairebé 5.000 persones fins assolir les **365.000 persones desocupades**. Cal remuntar-se al 2008 per trobar una xifra de desocupats més baixa a Catalunya que l'actual.

Gràfica 5. Taxa d'atur a Catalunya per sexe, 2008-2021 (%)

Font: Anuari Estadístic de Catalunya. Idescat.

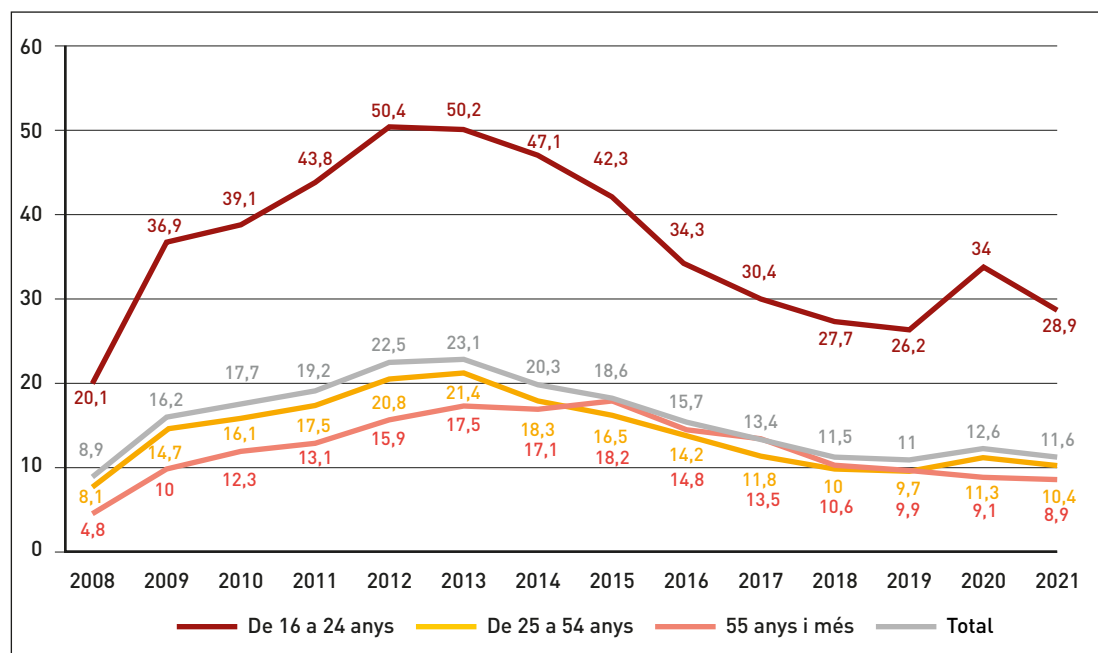
Pel que fa a les diferències en la taxa d'atur segons gènere, les dades de 2021 de la Gràfica 5 assenyalen que **l'atur femení és del 12,9%, dos punts i mig superior al masculí (10,4%)**. Resulta interessant observar com fins el 2014 (període de major impacte de la crisi de 2008) la taxa d'atur de les dones era inferior a la dels homes, mentre que aquesta situació es canvia a partir de 2015. Un canvi de tendència que es pot associar a la major incorporació de les dones entre la població que busca feina durant els períodes de creixement econòmic². Si bé tant en el cas dels homes com de les dones l'atur s'ha anat reduint, les dones s'han seguit trobant uns dos punts per sobre dels homes.

Finalment, no podem deixar de constatar un fet important que vincula les situacions d'exclusió i el mercat de treball: la coexistència d'un 25% de persones en situació d'exclusió amb unes xifres d'atur que han tendit a estancar-se mínimament per sobre del 10%. Aquest fenomen anticipa un dels problemes més preocupants dels darrers anys: **la pobresa en el treball**, a la qual ens referirem més endavant.

2. *La desigualdad de género en las crisis económicas*, Lina Gálvez Muñoz y Paula Rodríguez Madroño. Universidad Pablo de Olavide, 2012.

A banda de la dimensió de gènere, les dades d'atur mostren una altra realitat amb notables conseqüències més enllà del mercat de treball: la **important proporció de persones d'entre 16 i 24 anys que es troben a l'atur**. De 2019 a 2020 es va passar del 26,2% al 34%, una xifra que el darrer any s'ha reduït fins el **28,9%** però que continua sent molt elevada, ja que reflecteix la dificultat pels joves de projectar itineraris vitals que passin per l'emancipació, l'autonomia econòmica i la possibilitat de formar una família. En canvi, les persones majors de 55 anys han vist com en els darrers anys es reduïa el percentatge d'aturades: si el 2013 la taxa era del 17,5%, el 2021 havia disminuït fins representar el 8,9%. Val a dir, no obstant, que cal matisar la dada perquè una part important d'aquestes persones deixen de buscar feina (per les dificultats de trobar-ne) i passen a constar com a inactives.

Gràfica 6. Taxa d'atur a Catalunya per edat, 2008-2021

Font: Idescat a partir de dades de l'Enquesta de Població Activa de l'INE.

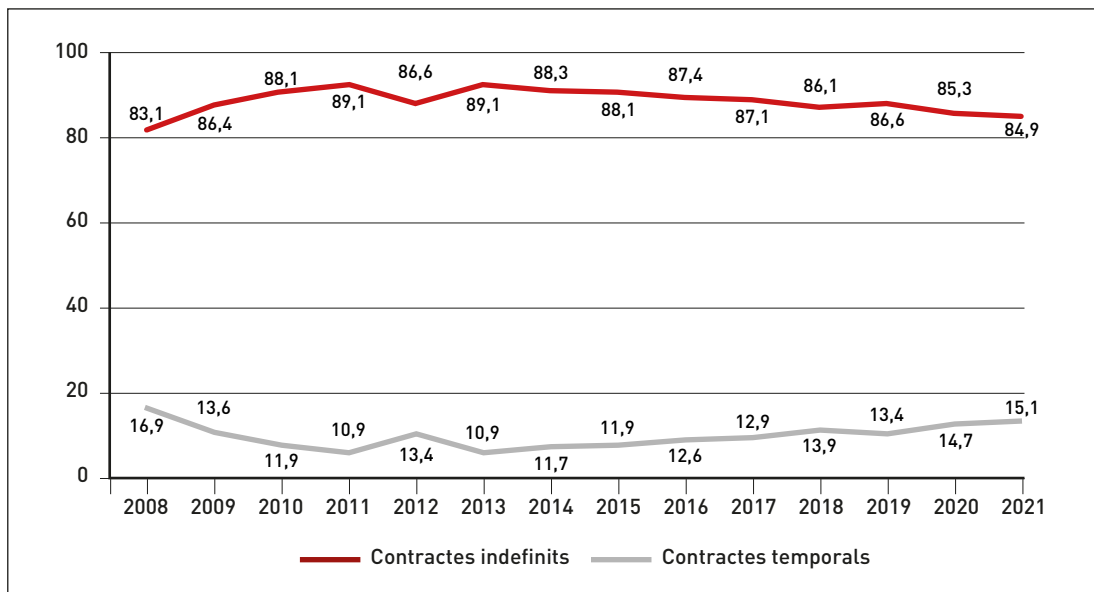
Una de les dades que han empitjorat a Catalunya en els darrers anys és el percentatge d'**aturats de llarga durada**. Si bé des de 2013, amb la recuperació econòmica, el percentatge havia experimentat una disminució considerable (del 12,2% al 3,6% de 2020), **el 2021 ha augmentat més d'un punt, fins el 4,8%**. De nou, les diferències de gènere són importants: 5,7% en les dones, 4% entre els homes. La persistència té un elevat **impacte emocional**:

Un sentiment de desil·lusió molt integrat, de resignació. En aquesta situació depressiva, les persones pensen que si els surt una feina els ajudarà en alguna cosa, però tampoc confien en la seva estabilitat i en la seguretat que podran assolir. Existeixen fins i tot programes específics per persones desmotivades a causa d'un procés de cerca de feina que els esgota.”

Sandra Tatay, Fundació Salut i Comunitat

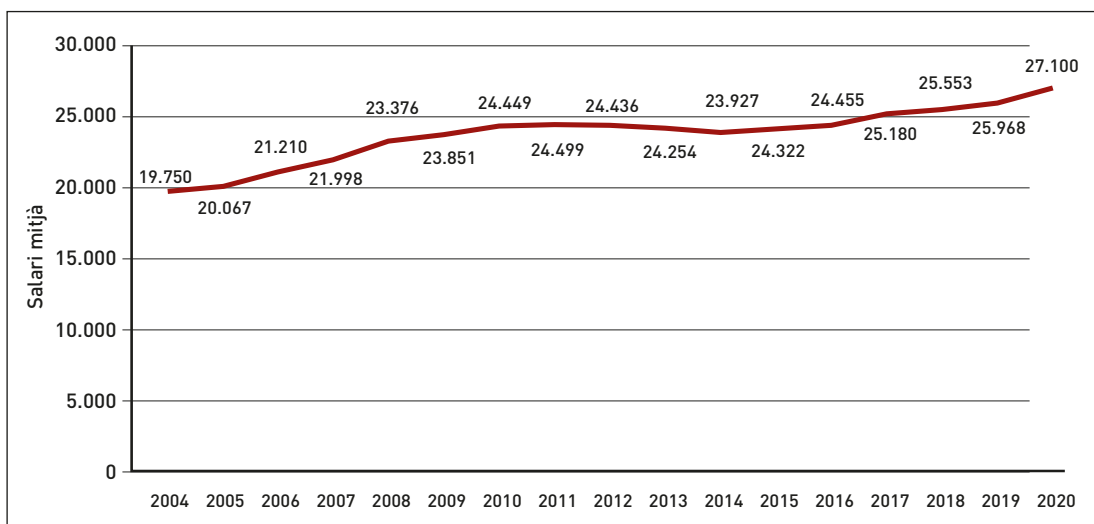
Gràfica 7. Taxa de temporalitat en els contractes de treball registrats a Catalunya (indefinitos o temporals), 2008-2021 (%)

Font: Càlcul propi a partir d'Idescat amb dades de l'Enquesta de Població Activa de l'INE.

Pel que fa a la qualitat del treball, el percentatge de contractes temporals i indefinits s'ha mantingut relativament estable en la darrera dècada. El 2021 van ser **indefinitos el 15% dels contractes**, mentre que el **85% restant van ser temporals**; caldrà seguir de prop l'evolució d'aquest indicador per valorar l'impacte de la reforma laboral aprovada a finals d'any, que té entre els seus objectius acabar amb aquesta dualitat. Quant a la **parcialitat**, es mantenen diferències significatives per sexe: el 2021 la taxa d'ocupació a temps parcial era del **20,1% entre les dones davant el 6,8% dels homes**.

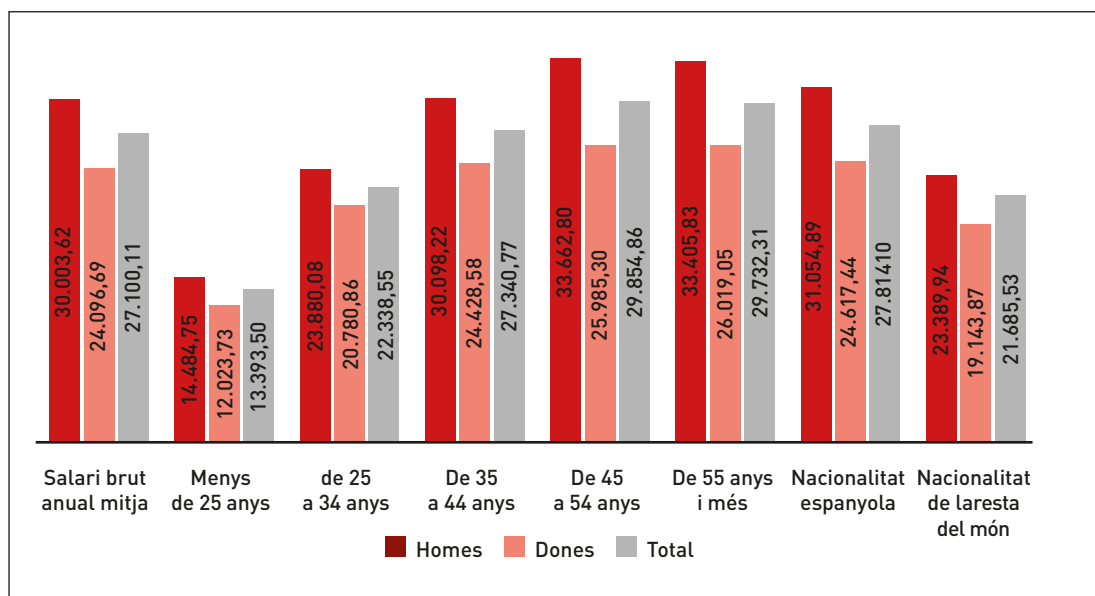
Gràfica 8: Salari brut anual mitjà a Catalunya, 2004-2020

Font: Elaboració pròpia a partir de dades d'Idescat i INE.

Pel que fa als salaris, la Gràfica 8 mostra que el **salari brut anual mitjà** a Catalunya el 2020 se situava en 27.100€, en progressió constant amb alguns períodes de més estancament. Tanmateix, s'observen **diferències significatives en funció del gènere, l'edat i la nacionalitat** (Gràfica 9). En primer lloc, els homes guanyen de mitjana uns 6.000€ bruts anuals més que les dones, una diferència salarial que es manté en totes les franges analitzades, si bé més limitada entre els més joves. Pel que fa a la nacionalitat, les persones amb nacionalitat espanyola guanyen de mitjana gairebé 8.000€ anuals més que les d'altres nacionalitats, una diferència molt significativa en la que aprofundíem en l'INSOCAT 11, edició monogràfica sobre *Migracions i vulnerabilitat*.

Gràfica 9. Salari brut anual mitjà a Catalunya, per sexe, edat i nacionalitat, 2020 (euros)

Font: Elaboració pròpia en base a l'Enquesta d'estructura salarial de l'INE.

Com es constata al llarg de l'informe, el rol del treball ha mutat de manera extraordinària fins el punt de deixar de ser un articulador de la identitat. Allò que caracteritza avui dia el mercat de treball és la **inestabilitat i la temporalitat, els salaris precaris, les pèssimes condicions de treball i la pèrdua de drets**, entre altres fenòmens vinculats a la digitalització, l'acceleració tecnològica i la globalització que generen **malestar al voltant del treball** no només en les persones que tenen dificultats per accedir-hi, sinó també a bona part de les que hi estan incloses de manera aparentment estable, però que s'hi mantenen tot pagant un **preu elevat en termes de salut**, benestar emocional o vida familiar. La incapacitat per conciliar o desconnectar de feines cada vegada més absorbents, que ocupen i envaeixen bona part de l'espai de vida personal, forma part del fenomen de **burnout** (síndrome de desgast professional) que l'Organització Mundial de la Salut té catalogat com a problema de salut relacionat amb el treball des de 2019. L'informe d'Eurofund *Working anytime, anywhere: The effects on the world of work* analitza l'impacte dels allargaments sostinguts de jornada o de no desconnectar durant les vacances, "una amenaça per a la salut mental dels treballadors"³.

3. Estrés, cansancio y depresión, el precio de no desconectar, El Periódico 09/08/2022

La **pobresa en el treball**, derivada principalment de l'elevada temporalitat, les freqüents jornades parcials involuntàries i els salaris baixos —altres situacions més extremes vinculades a l'economia submergida sovint lligada a la irregularitat administrativa ni tan sols queden registrades a les estadístiques—, és una mostra clara de la **fi del mite de la meritocràcia**, que il·lustren també a la perfecció les persones amb dobles jornades o les falses autònomes. Si bé les xifres estadístiques (Gràfica 11 de l'apartat següent) responen a la definició oficial de «pobresa en el treball» que es recull a la pàg. 22, en un sentit més ampli el concepte engloba també la realitat de treballadors i treballadores que, més enllà de no tenir un salari suficient per satisfer les necessitats més bàsiques, pateixen altres **efectes i limitacions** que es reprodueixen exponencialment **en diverses dimensions**, com ara la salut física i mental, la xarxa social i familiar, les possibilitats de participació política, la formació continua o la cultura i el lleure. En definitiva, en les possibilitats de formar part de la vida comunitària. Si bé la reforma laboral aprovada pel Govern espanyol el desembre de 2021 pretén lluitar contra algunes de les debilitats estructurals del mercat de treball, caldrà esperar a les dades d'un futur immediat per copsar i valorar l'impacte de les mesures adoptades en la lluita contra aquestes disfuncions.

3. DESEQUILIBRI SISTÈMIC, EMPITJORAMENT SOCIAL PROGRESSIU

La mirada panoràmica sobre la situació de l'exclusió social i l'escenari econòmic i laboral presentats en els apartats anteriors apunten ja certes **asimetries** en el comportament d'ambdues dimensions que, a més, s'han accentuat darrerament pel **fort increment del cost de la vida**. Aquesta perspectiva ens porta a plantejar la hipòtesi d'un desequilibri sistèmic que estaria generant un **empitjorament progressiu de les condicions de vida** i una creixent dificultat per fer efectius els drets bàsics de les persones.

Per tal de contrastar aquesta hipòtesi, en aquest darrer apartat ens fixem en la situació de vulnerabilitat d'una part important de la població que no es veu suficientment protegida ni pel treball ni per les transferències socials, i observem com, simultàniament a la intensificació d'aquest fenomen, es produeix un increment del cost de vida que perjudica greument els seus drets i condicions de vida. El resultat d'aquest desequilibri es manifesta no només en situacions de **privació material** ja analitzades al primer apartat, sinó també en **problemes de salut** (física i mental) i en un perjudici sobre allò que anomenem el «benestar subjectiu» de les persones.

3.1 Vulnerabilitat i transferències socials

Transferències socials

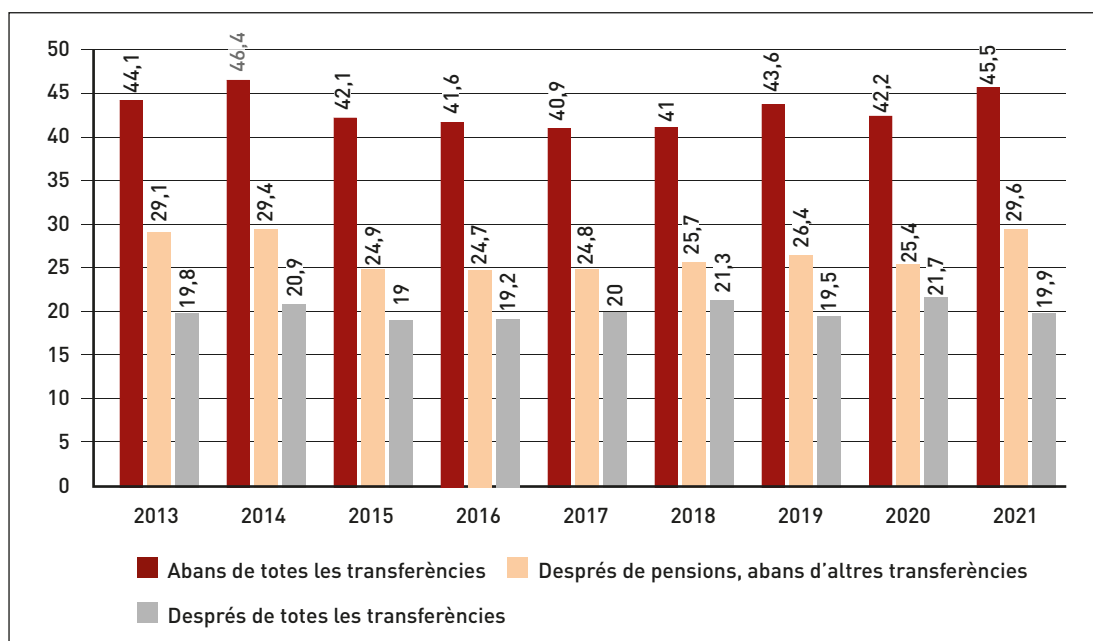
La comparació entre les taxes de risc de pobresa abans i després de les transferències socials és un indicador de l'efectivitat redistributiva del sistema de protecció social. Amb l'objectiu d'analitzar en quina mesura les prestacions socials permeten reduir les situacions de risc de pobresa, s'analitzen tres tipus de taxes, segons els diferents ingressos comptabilitzats: ingressos previs a totes les transferències socials, ingressos posteriors a les pensions per vellesa, supervivència i ingressos posteriors a totes les transferències socials. L'anàlisi de la taxa de risc de pobresa

abans i després de les transferències socials permet veure l'impacte del sistema de protecció social en la reducció del risc de pobresa. És clau entendre quin efecte tenen les transferències públiques sobre les situacions de pobresa que viu la població i quines d'elles tenen un major impacte.

Taxa de risc de pobresa en el treball

Indicador que mostra la proporció de persones que van treballar almenys set mesos durant l'any de referència de la renda (l'any anterior a la data de l'Enquesta de Condicions de Vida) i tenen una renda disponible equivalent per sota del llindar de risc de pobresa.

Gràfica 10. Taxa de risc de pobresa abans i després de les transferències socials a Catalunya, 2013-2021 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Idescat

En primer lloc resulta rellevant fixar-se en la capacitat de les transferències socials per mitigar les situacions de pobresa: la Gràfica 10 mostra com la taxa de risc se situa entre en el 40 i el 45% abans de qualsevol transferència i baixa fins el 25-30% després de l'efecte que produeixen les pensions. La disminució atribuïble a les pensions és, doncs, d'un 15-20%. En canvi, altres tipus de transferències —que són les que principalment doten de contingut les polítiques socials— mostren una capacitat d'incidència molt menor, entre el 5 i el 10%. En l'últim exercici la taxa de risc baixa des del 29,6% després de pensions al 19,9% després de totes les transferències. La fotografia al llarg del temps en el període 2013-2021 es mostra gairebé immutable, la qual cosa demostra la **minsua capacitat transformadora del sistema de protecció de social per revertir les situacions de pobresa**, tot limitant-se a la contenció de situacions ja cronificades.

La insuficiència d'aquestes transferències es manté malgrat la posada en marxa en aquest període de dues prestacions econòmiques importants: a Catalunya la Renda Garantida de Ciutadania el 2017 (com a relleu de la Renda Mínima d'Inserció) i a tot l'Estat espanyol l'Ingrés

Mínim Vital el 2020, en plena pandèmia. En aquests anys de coexistència han estat diversos els **problemes d'harmonització**, les **disfuncions administratives** i les **incidències burocràtiques** que han dificultat la implementació i la complementarietat, i que sobretot **han limitat la cobertura** d'aquestes polítiques de garantia de rendes. Els càlculs més elevats en relació a l'IMV apunten a tan sols un 25% dels beneficiaris potencials a Catalunya⁴, mentre que la RGC assoleix com a molt un 20% tenint en compte que hi ha més de 850.000 persones en situació de pobresa severa i la prestació arriba a 169.473 beneficiaris⁵.

Taula 2: Evolució de la prestació econòmica de la RMI/RGC a Catalunya, 2000-2021

	Expedients vigents / nombre mitjà*	Variació anual (%)	Import executat	Variació anual (%)
2000	9.726	0,56	36.632.446	0,07
2001	9.714	-0,12	38.431.234	4,91
2002	11.075	14,01	45.436.309	18,23
2003	12.231	10,44	54.177.714	19,24
2004	12.781	4,50	59.320.971	9,49
2005	13.084	2,37	62.018.847	4,55
2006	12.574	-3,90	64.109.438	3,37
2007	12.625	0,41	71.755.813	11,93
2008	13.708	8,58	76.322.337	6,36
2009	22.068	60,99	109.463.419	43,42
2010	30.284	37,23	159.795.965	45,98
2011	24.765	-18,22	170.468.717	6,68
2012	23.123	-6,63	129.979.299	-23,75
2013	24.988	8,07	132.762.615	2,14
2014	27.071	8,34	162.011.253	22,03
2015	29.537	9,11	171.387.268	5,79
2016	28.903	-2,15	173.680.687	1,34
2017	27.338	-5,42	116.583.963	-32,87
2018	26.878	-1,68	240.506.407	106,29
2019	30.778	14,51	267.530.528	11
2020	37.192	20,84	335.264.255	25
2021	51.353	38,08	429.336.789	28

* RMI fins 15/09/2017 (expedients vigents), RGC a partir de 16/09/2017 (nombre mitjà de prestacions)

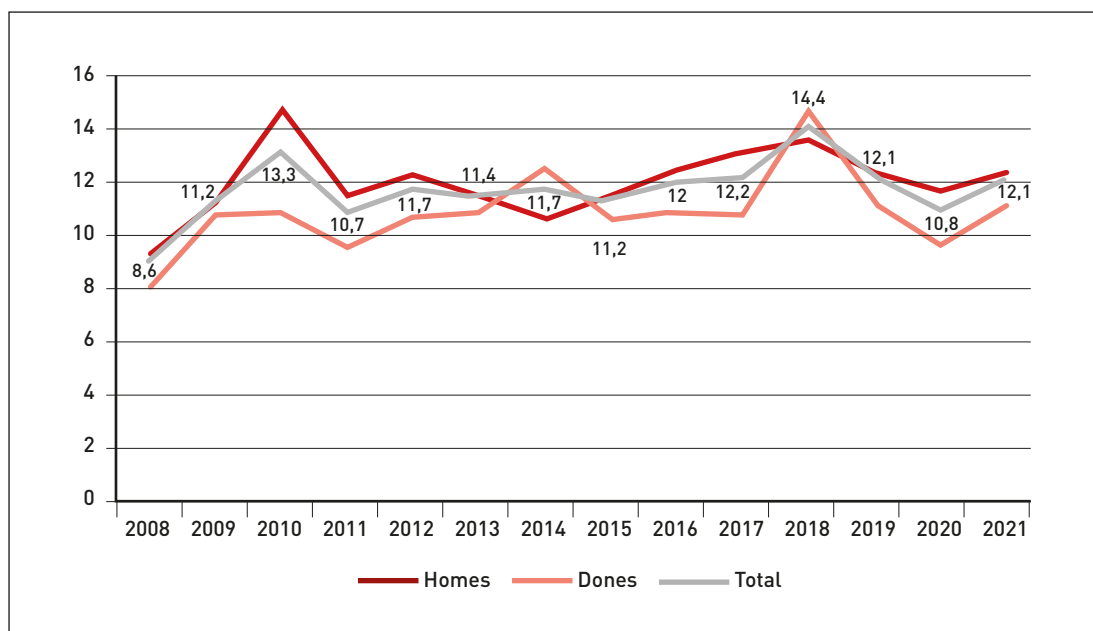
Font: Elaboració pròpia a partir de dades d'Idescat.

4. Situació de la renda garantida de ciutadania i de l'ingrés mínim vital, CCOO. Juliol 2022. Amb dades d'AIReF, *Opinió sobre el Ingreso Mínimo Vital*. Segons la Taula del Tercer Sector, "només 65.383 persones reben l'ingrés mínim vital a Catalunya, aproximadament el 13% de les persones que viuen en pobresa severa" (nota de premsa 19/02/2022).

5. *El Gobierno catalán promete ampliar la renta garantizada sin concretar cómo*, El País 11/11/2021

La Taula 2 mostra com el nombre mitjà d'expedients de la Renda Mínima d'Inserció i/o de la Renda Garantida de Ciutadania ha augmentat al llarg de les dues dècades d'aquest segle, amb un **creixement especialment significatiu (+38%) el 2021** respecte a l'any anterior. El percentatge d'aprovació de sol·licituds se situa en el 36%, segons dades del Govern⁶. Pel que fa a la correlació entre el nombre d'expedients i l'import executat, cal estudiar-la amb detall i serà l'objecte del proper informe INSOCAT, edició monogràfica que dedicarem a les polítiques de garantia de rendes. Com a primer apunt, s'ha de tenir en compte que el programa català de renda mínima en el seu conjunt inclou el «complement de prestacions estatals», i per altra banda en les quanties hi intervenen factors canviants, com ara la composició de les llars o l'aparició de nous ingressos per part de les persones beneficiàries.

Gràfica 11. Taxa de risc pobresa en el treball a Catalunya per sexe, 2008-2021 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades d'Idescat.

A banda de l'impacte limitat de les transferències socials, la tradicional i fins fa unes dècades «segura» palanca cap a la inclusió social, el treball, ha deixat de funcionar. La **pobresa en el treball** (*in-work poverty* en la terminologia anglosaxona) ha posat nom a una realitat fins fa uns anys inconcebible: la possibilitat d'estar treballant i, malgrat la remuneració i la protecció que això hauria de comportar des del punt de vista dels drets laborals, no disposar dels recursos necessaris per garantir una vida digna, per sobre del llindar de la pobresa:

⁶. Renda Garantida de Ciutadania Principals dades d'implementació de la Renda Garantida de Ciutadania. Gener-Desembre 2021. Departament de Drets Socials, Generalitat de Catalunya.

Abans accedir a una feina t'atorgava un lloc social, uns drets, una identitat, un relat. Tenies un ofici, encara que no hi hagués massa formació prèvia i poca qualificació. Ara els treballadors pobres es troben en un règim de quasi-esclavatge: tenen ofici/feina, però no tenen drets. Hi ha una gran massa de gent condemnada, sense drets ni lloc social, expulsada totalment de la comunitat.

Marta Garcia, Fundació Els Tres Turons

Al marge de la definició de «pobresa en el treball» en què es basen les xifres estadístiques, és evident que **la pobresa associada a la realitat del món laboral va més enllà dels baixos salaris o el treball precari**. Mentre el concepte de «treballador/a pobre» se cenyeix a la situació d'aquelles persones amb una remuneració per la feina que realitzen inferior al que marca el llindar de la pobresa (i que, per tant, es consideren estadísticament pobres malgrat ocupar una posició en el mercat laboral), la multidimensionalitat de la pobresa significa que, més enllà dels ingressos i de la cobertura de les necessitats bàsiques, la seva situació pot tenir a veure amb altres elements no directament vinculats a les condicions laborals, com ara la composició de la unitat familiar, el preu de l'habitatge en el seu lloc de residència, els requisits de mobilitat per raons laborals o els suports comunitaris amb què compten. Tenir un salari baix és una variable que es traduirà en una vivència o una altra en funció d'altres factors del context particular de la persona, i per altra banda una situació laboral sòlida pot no garantir necessàriament els mínims bàsics de la unitat familiar en segons quines circumstàncies.

Les xifres mostren tant el volum com la **persistència del nombre de persones en risc de pobresa malgrat treballar**. Des de la crisi de 2008 el percentatge estimat oscil·la **entre l'11 i el 13%**, una xifra que s'ha estabilitzat en uns nivells elevats sense que s'hagi produït un debat social i polític prou profund sobre la centralitat del treball en el nou mil·lenni i la transformació del model productiu. En clau de gènere, resulta destacable observar un risc de pobresa en el treball menor entre les dones, a excepció dels anys 2014 i 2018. Tenint en compte la **bretxa salarial** que afecta negativament les dones (un 20,64% segons les darreres dades⁷), l'explicació se situa probablement en la metodologia utilitzada per als càlculs estadístics del risc de pobresa⁸, que invisibilitzen la dimensió de gènere en comptabilitzar els ingressos totals de les llars i repartir-los a parts iguals entre els adults, la qual cosa porta a assignar en la majoria dels casos una part de les rendes masculines a les dones malgrat no sigui així en termes reals.

7. Salari mitjà anual a Catalunya el 2019: homes 28.965 euros, dones 22.988 euros (uns 500 euros menys al mes). Dades de l'INE recollides per UGT: 2022 i la bretxa segueix oberta, Ara 08/03/2022

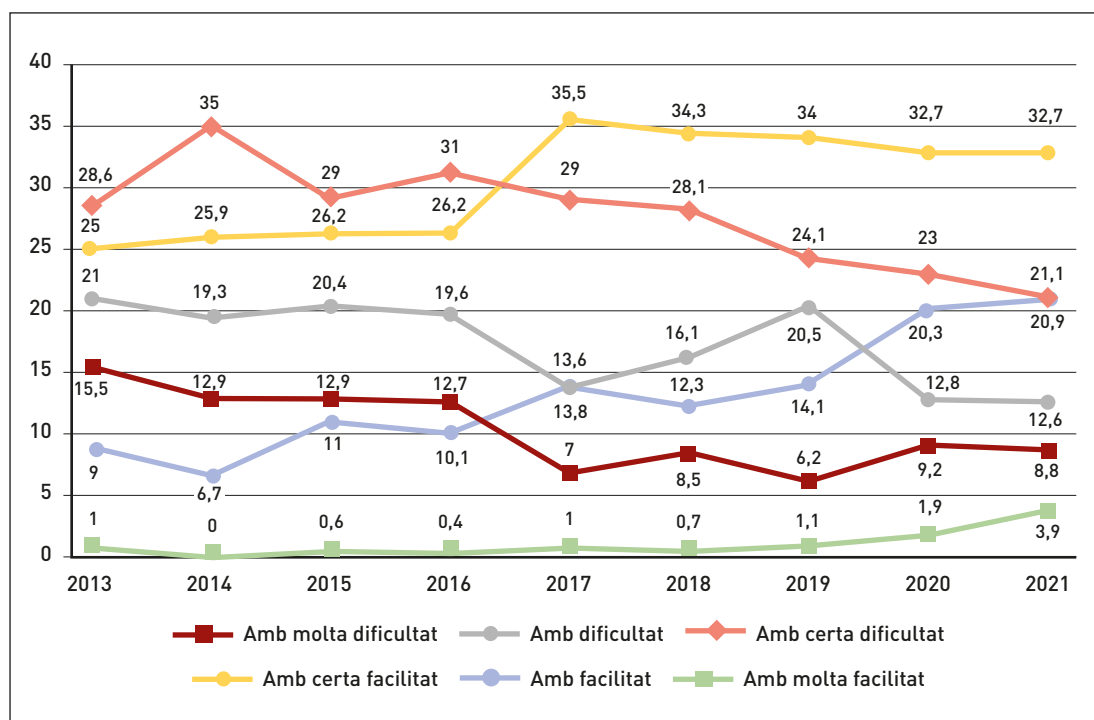
8. El que amaguen les dades sobre la pobresa femenina, Crític 04/11/2016

3.2 L'increment del cost de la vida i la satisfacció de les necessitats bàsiques

Una forma addicional d'observar el grau de benestar material i emocional es reflecteix en els indicadors de **difficultat per arribar a finals de mes**, basats en percepcions subjectives i que resulten en certa mesura contradictoris amb el context de cronificació de la pobresa i l'exclusió.

Els percentatges de persones que declaren dificultats per arribar a final de mes cauen del 36,5% de 2013 al 21,4 de 2021, mentre que aquells que consideren que arriben a finals de mes amb facilitat augmenten del 10% al 24,7% en el mateix període. Ni tan sols l'impacte de la covid-19 sembla tenir cap incidència en aquesta tendència.

Gràfica 12. Grau de dificultat per arribar a fi de mes a Catalunya, 2013-2021 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades d'Idescat.

No és senzill interpretar aquests resultats i probablement només poden entendre's si ens fixem en l'evolució de les expectatives en els darrers anys. En el marc dels debats mantinguts durant l'elaboració d'aquest informe amb professionals de les entitats d'acció social s'ha esmentat amb certa insistència el **clima de desànim i resignació**, fins el punt de considerar que ens hem instal·lat en una «**societat del cansament**» en què les baixes expectatives relativitzen les dificultats. D'aquesta manera, el que implica avui arribar a final de mes no és el mateix que fa una dècada, quan ser mileurista era motiu de queixa i mobilització; actualment, ser mileurista resulta gairebé una perspectiva positiva. Una societat cansada o resignada que estaria assumint amb certa passivitat l'estancament socioeconòmic d'una part molt significativa de la població. Aquest cansament ens ha de portar a una **reflexió sobre els impactes en la salut**, sobretot mental però també física, de moltes persones, així com en el seu benestar subjectiu.

Taula 3. Població amb privacions vinculades a l'habitatge i la pobresa energètica a Catalunya per sexe i nacionalitat, 2013-2021 (%)

	Homes		Dones		Nacionalitat espanyola		Nacionalitat de la resta del món	
	No temperatura adequada*	Retards en pagament despeses **	No temperatura adequada*	Retards en pagament despeses **	No temperatura adequada*	Retards en pagament despeses **	No temperatura adequada*	Retards en pagament despeses **
2013	5,1	9,2	4,6	8,8	3,3	6,1	14,1	25,2
2014	9,2	9,3	8,6	9,8	7,5	8,6	22,3	19,1
2015	8,7	9,6	8,6	10,3	6,8	8,6	25,2	23,7
2016	8	8,2	9,6	9,3	7,5	7,7	20,8	19
2017	5,7	6,8	5,9	7,8	4,3	6,3	18,7	17,6
2018	7,9	6,8	9,1	8,3	6,9	6,1	21,3	21,5
2019	7,6	6,3	7,7	7,5	5,2	5,3	26,4	20,1
2020	9	10,4	8,9	12,4	7,1	8,5	22,6	34,1
2021	14,4	11,5	17	11	13,3	8,1	32,7	33,8

Font: Elaboració pròpia en base a l'Enquesta de Condicions de Vida. Idescat

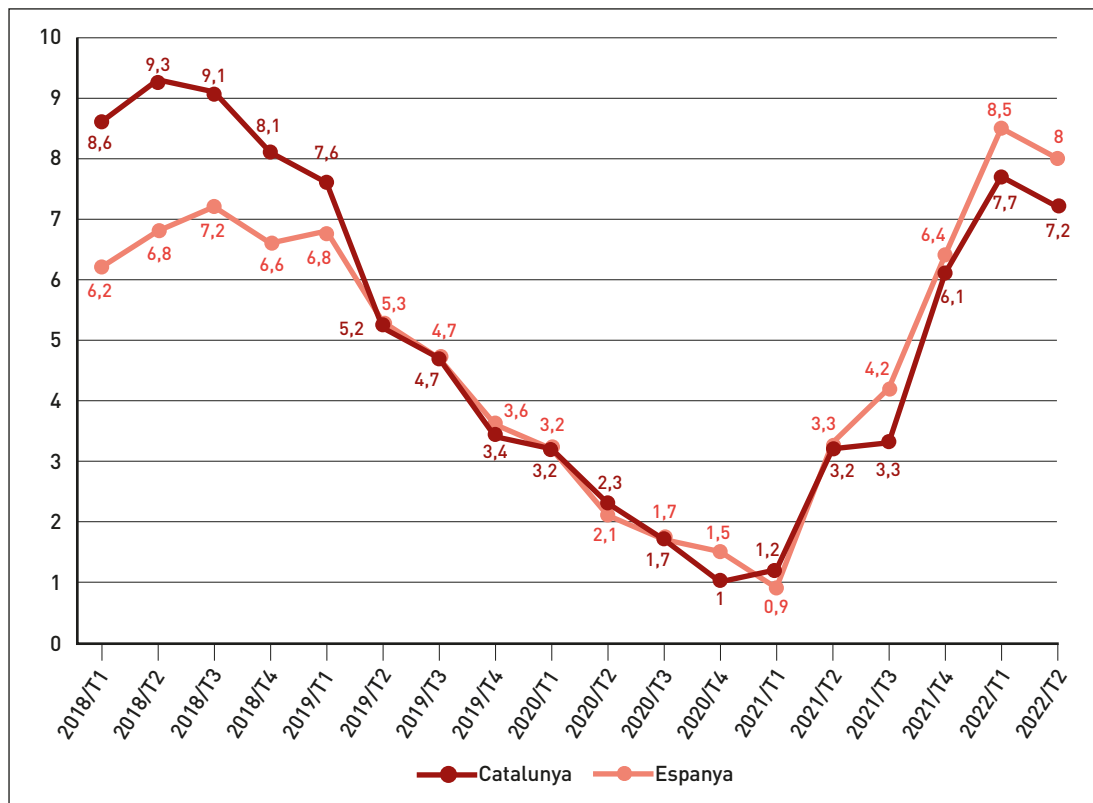
* No es pot permetre mantenir l'habitatge a temperatura adequada

** Retards en pagament de despeses relacionades amb l'habitatge principal

En l'asimetria entre el poder adquisitiu i el cost de la vida destaquen les **dificultats per accedir a l'habitatge, pagar els subministraments i mantenir-lo**. La Taula 3 recull dades que reflecteixen l'empitjorament d'aquestes variables: entre 2013 i 2018 les dificultats per mantenir l'habitatge a una temperatura adequada i els retards en els pagaments relacionats amb l'habitatge principal es mantenen constants o fins i tot presenten certa millora en algun exercici, mentre que a partir de 2019 empitjoren de manera molt clara. Els darrers anys, en què s'ha combinat l'efecte de la covid-19 amb l'esclat inflacionari derivat d'un escenari internacional molt complex, hem estat testimonis d'un intens increment del volum de persones amb dificultats per fer efectius drets tan bàsics com l'habitatge i els subministraments de la llar.

En clau de gènere les dificultats són equiparables entre homes i dones, mentre que **les diferències en funció de la nacionalitat són molt substantives**. Es parteix d'una situació molt desigual ja l'any 2013 (a un 3,3% de les persones amb nacionalitat espanyola els costava mantenir la temperatura adequada i un 14,1% tenien dificultat per pagar l'habitatge, davant el 14,1% i el 25,2%, respectivament, de les persones amb altres nacionalitats; 10,8 i 11,1 punts de diferència) i les xifres de 2021 mostren un increment tant absolut, com dels diferencials. Les dificultats per mantenir una temperatura adequada han passat del 3,3% al 13,3% per als nacionals espanyols i del 14,1% al 32,7% per a les altres nacionalitats, mentre que els retards en el pagament de les despeses han passat del 6,1% al 8,1% en el primer cas i del 25,2% al 33,8% en el segon. L'empitjorament ha afectat amb més intensitat les persones que no tenen nacionalitat espanyola, de manera que el diferencial a l'hora de mantenir la temperatura s'enfila fins els 19,4 punts i el de les dificultats per pagar l'habitatge principal fins els 25,7.

Gràfica 13: Variació interanual de l'índex de preus de l'habitatge. Catalunya i Espanya, 2018-2022 (%)

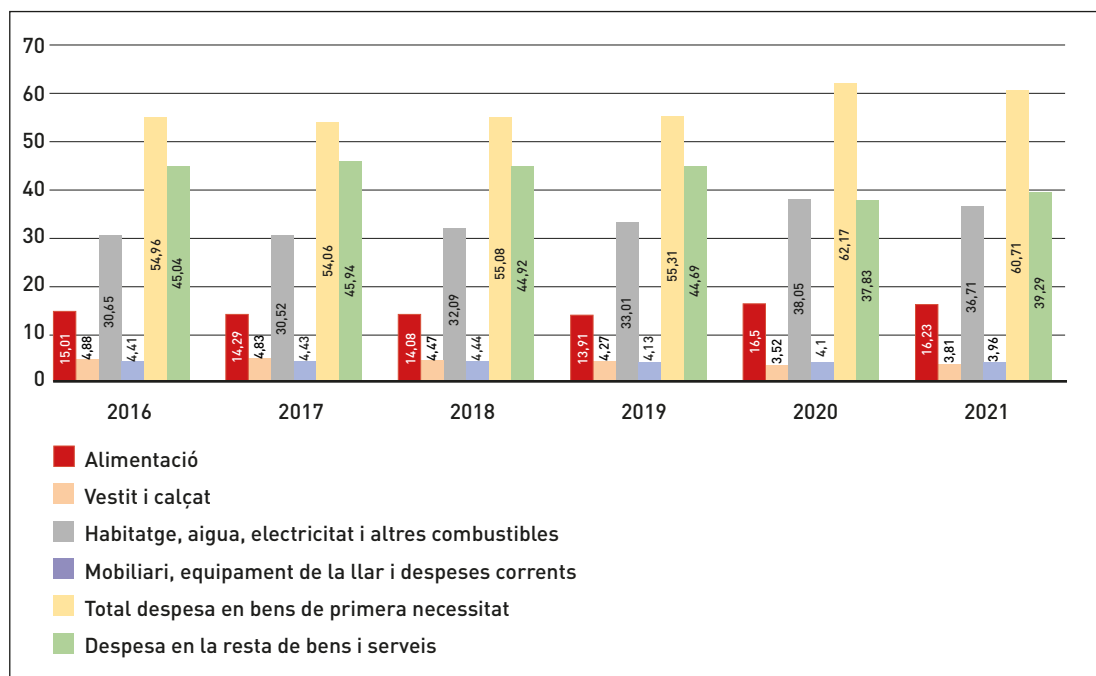
Font: Idescat

L'augment dels preus és crucial per explicar les creixents dificultats i en l'àmbit de l'habitatge l'increment és exponencial des de 2013, amb un repunt addicional el 2022 tal com mostra la Gràfica 13. Una asimetria respecte a l'evolució dels ingressos de les llars que ha posat en tensió la capacitat del conjunt de les classes treballadores, però molt especialment la de les persones en situació de major vulnerabilitat, sense coixí ni xarxa social.

Les dades del període 2016-2021 mostren com el **percentatge de la despesa dedicada a productes de primera necessitat ha augmentat**, passant del 54,9% al 60,7%, amb una lleugera reducció en l'últim any respecte el 62% de 2020. Més de la meitat de la despesa correspon a l'habitatge i els subministraments bàsics, deixant pocs recursos per a la resta de despeses bàsiques. També augmenta, tot i que en menor mesura, la despesa en **alimentació**, mentre que es redueixen mínimament les de vestit i calçat i mobiliari i equiptaments de les llars.

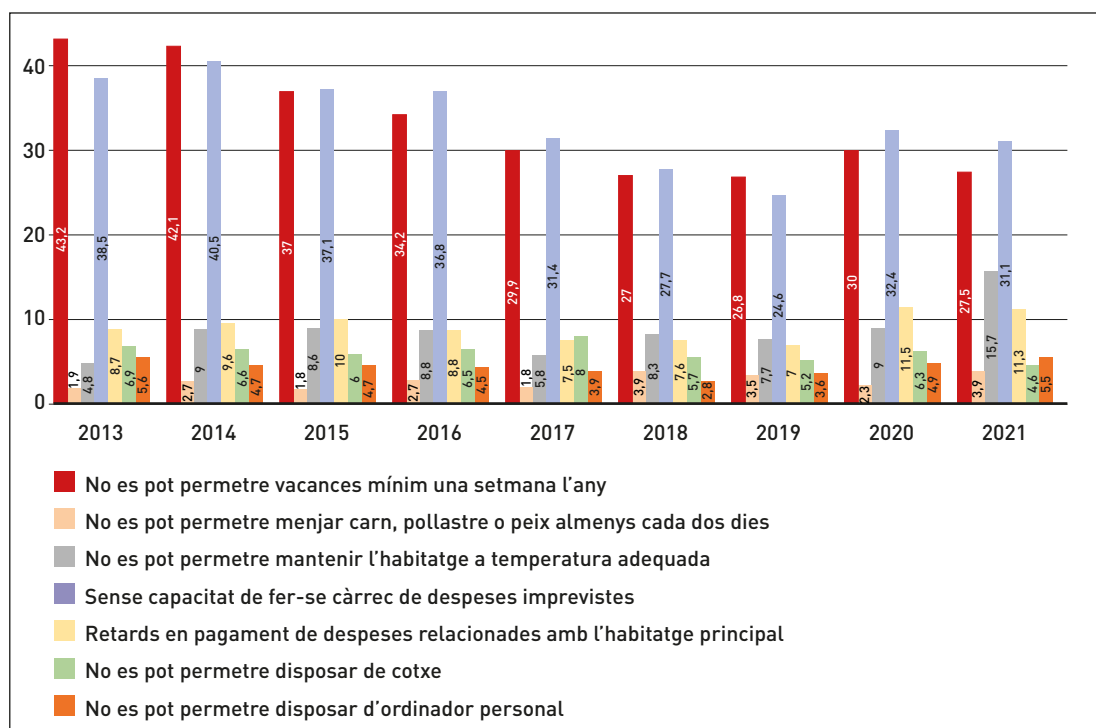
Les dades de **privacions materials** (Gràfica 15) mostren comportaments desiguals en cadascuna de les variables, amb casos en què es detecten descensos importants i altres amb ascensos menys espectaculars, però que demostren canvis de tendència profunds. Perden rellevància els percentatges de persones que no es poden permetre un mínim d'una setmana de vacances a l'any (baixa del 43% de 2013 al 27,5% de 2021) i que no poden fer front a despeses imprevistes (38,5% el 2013 vs 31,1% el 2021). Tot i així, gairebé una de cada tres persones amb privació material no pot fer front a despeses imprevistes i una de cada quatre no es pot permetre una setmana de vacances.

Gràfica 14: Despesa en bens de primera necessitat a Catalunya, 2016-2021 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida. Idescat.

Gràfica 15: Població amb privacions materials per tipus de privacions a Catalunya, 2019-2021 (%)

Font: Elaboració pròpia en base a l'Enquesta de Condicions de Vida. Idescat

Per altra banda, les variables que més creixen i que dibuixen un creixement preocupant són la **impossibilitat de mantenir la llar a una temperatura adequada** (del 4,8 al 15,7%) i els **retards en el pagament de despeses relacionades amb l'habitatge** (del 8,7% de 2013 a l'11,3% de 2021). També creixen, tot i que en menor mesura i situant-se en una xifra global baixa, les persones que no es poden permetre carn, pollastre o peix almenys cada dos dies: passen de l'1,9% al 3,9%.

3.3 Les derivades psicosocials del desequilibri entre economia i societat

Autopercepció de l'estat de salut

L'Enquesta de Salut de Catalunya (ESCA) mesura la sensació de benestar individual que té la població a partir de la pregunta: com diria vostè que és la seva salut en general? Les possibles respostes són: excel·lent, molt bona, bona, regular i dolenta.

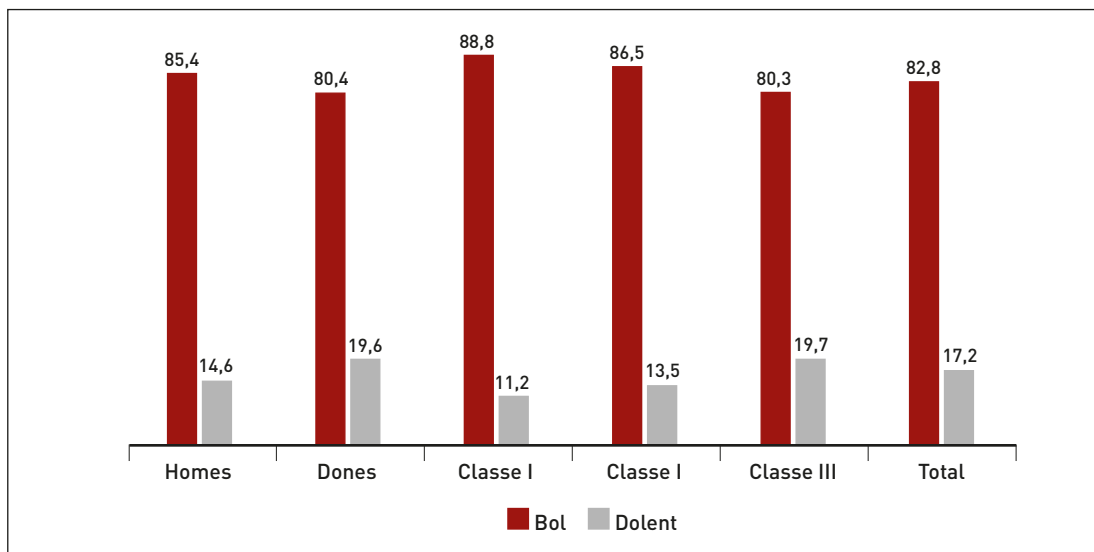
Depressió major i depressió major severa

Es mesura a partir del Patient Health Questionnaire (PHQ-8), un instrument de detecció de depressió seleccionat per l'Enquesta Europea de Salut per valorar la presència de simptomatologia depressiva en diferents graus de gravetat i la prevalença de quadres depressius en la població. Amb el referent temporal de les dues últimes setmanes, la persona ha de valorar amb quina freqüència ha tingut vuit problemes o situacions, i amb les possibles respostes s'obté la severitat de la simptomatologia depressiva en la població de 15 anys i més. La severitat o gravetat de la simptomatologia depressiva es calcula assignant valors 0, 1, 2 i 3 a les categories de resposta «mai», «diversos dies», «més de la meitat dels dies» i «gairebé tots els dies» respectivament. La puntuació és la suma dels 8 elements i oscil·la entre 0 i 24 punts. Una puntuació de 10 o més es considera depressió major i de 20 o més, depressió greu o severa.

Aquest apartat se centra en els efectes del que s'ha anat apuntant al llarg de l'informe en **la salut i el benestar subjectiu** de les persones. La Gràfica 16 mostra uns resultats relativament positius, almenys en termes agregats, però quan ens referim a la salut mental les xifres esdevenen preocupants.

Si bé vuit de cada deu persones majors de 15 anys (79%) fan una valoració positiva del seu estat de salut (percentatge que òbviament empitjora a mesura que la població envellaix, situant-se en el 60,3% en la franja 65-74 i en el 45,9% a partir dels 75 anys), **les variables de gènere i classe social presenten diferències significatives**. Els homes tenen una bona percepció cinc punts superior a la de les dones (85,4 vs 80,4%) i entre les persones amb ocupacions més i menys qualificades hi ha 8,5 punts de diferència. El 19,7% de la població categoritzada com a «classe I» percep el seu estat de salut com a dolent davant l'11,2% de la classe més benestant. Així, mentre la dada agregada pot resultar relativament positiva, **el repartiment és molt desigual en funció de l'edat, el sexe i la classe social** vinculada al nivell d'estudis. Un nou indicador de la fractura social i dels seus impactes en diferents dimensions de la vida.

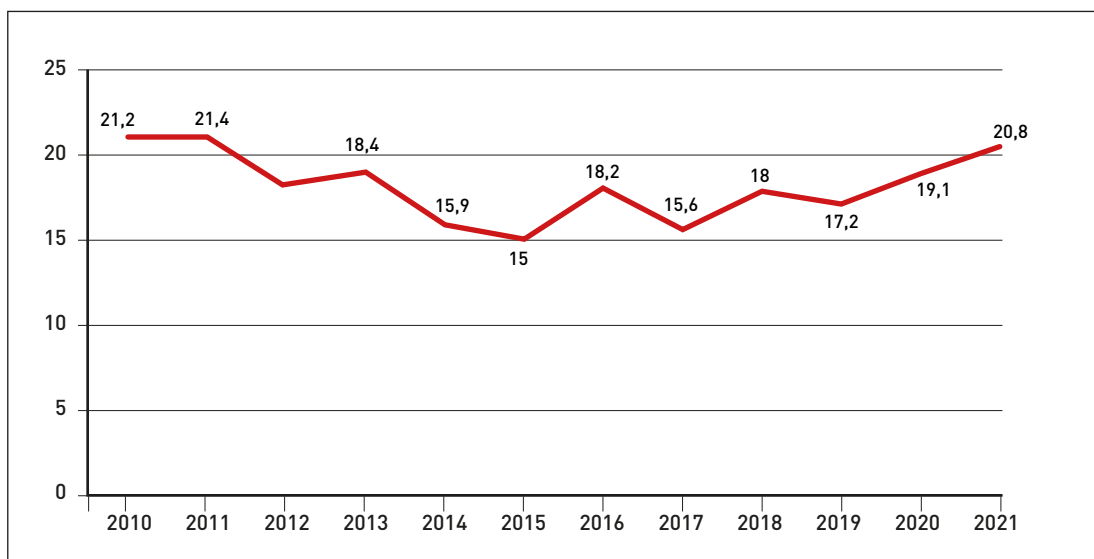
Gràfica 16. Estat de salut autopercebut a Catalunya per sexe i classe social*, 2020 (%)

* Per determinar la classe social l'ESCA es basa en l'ocupació de la persona de referència de la llar. Per a la classe social agrupada en tres categories (com és el cas): Classe I. Directors i gerents i professionals universitaris / Classe II. Ocupacions intermèdies i treballadors per compte propi / Classe III. Treballadors manuals.

Font: Enquesta de salut de Catalunya (ESCA)

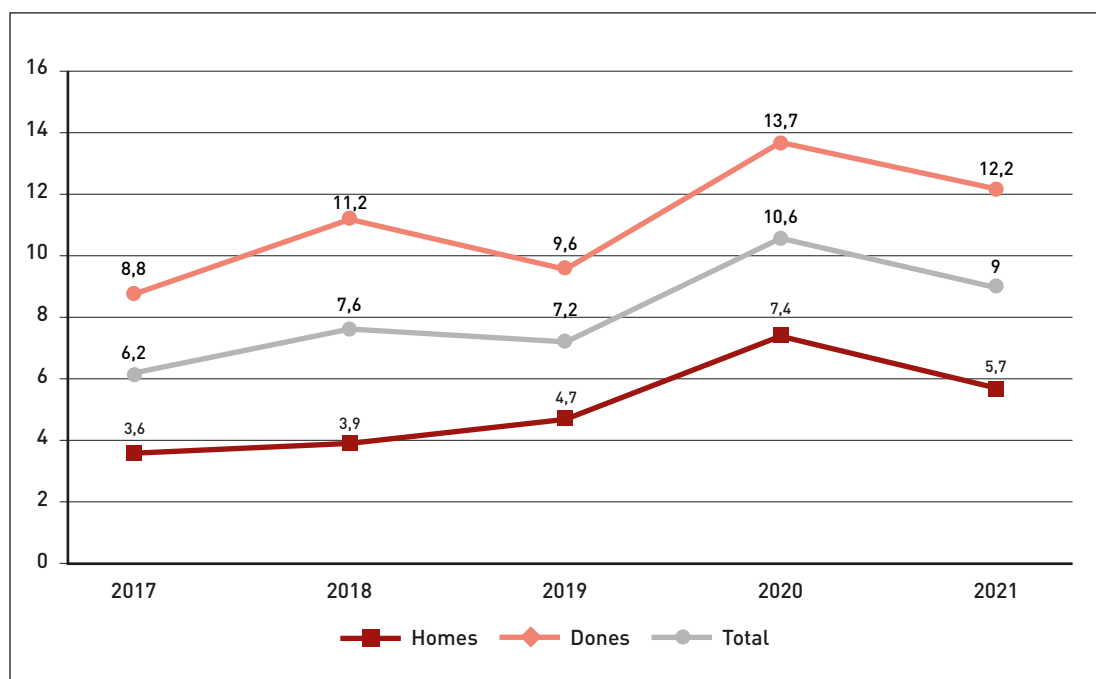
Gràfica 17: Adults amb problemes de depressió o ansietat a Catalunya, 2010-2021 (%)

Font: Idescat i Departament d'Economia i Hisenda (Indicadors de benestar i progrés social)

Les xifres de salut mental són més preocupants. Segons dades de l'Enquesta de Salut de Catalunya (ESCA) analitzades al resum executiu dels seus principals resultats⁹, **gairebé una de cada tres dones (27,9%) de 15 anys i més pateixen malestar emocional**, mentre que entre els homes n'afecta un de cada cinc (17%). El percentatge augmenta amb l'edat: 20,6% en el grup de 15-44 anys i 34,7% entre les persones majors de 75 anys. Per classe social, el percentatge és més elevat en les menys afavorides (23,2% de les persones de la classe III vs 18,4% en la classe I). De manera similar, **les persones sense estudis o amb estudis primaris tenen un percentatge de malestar emocional superior, del 36,9% davant el 18,7% de la població amb estudis universitaris**. Finalment, els percentatges de malestar emocional entre les dones són més alts en tots els eixos, assolint una diferència rècord de 18 punts en el segment amb estudis primaris o sense estudis.

Gràfica 18: Persones de 15 anys o més amb depressió moderada o greu a Catalunya, 2017-2021 (%)

Font: Enquesta de Salut de Catalunya (2021)

Més enllà del malestar emocional, la Gràfica 18 recull les dades sobre situacions de **depressió diagnosticada**, que actualment afectarien el **9% de la població major de 15 anys a Catalunya**. De nou, l'afectació és **significativament superior en les dones (12,2%) que en els homes (5,7%)**, també augmenta amb l'edat (del 7,4% dels 15-44 anys al 13,1% dels majors de 75 anys) i presenta una **major incidència entre les persones de classe social desafavorida (10,8% de la classe social III vs 4,8% de la classe social I)** i entre aquells sense estudis o amb estudis primaris (14,6% vs 5,5% de persones amb estudis universitaris). Com en el cas de la salut física, **la salut mental es troba distribuïda de manera molt desigual** en funció de l'edat, el sexe, la classe social i el nivell d'estudis.

9. L'estat de salut, els comportaments relacionats amb la salut i l'ús de serveis sanitaris a Catalunya, 2021. Departament de Salut, Generalitat de Catalunya, Juny 2022.

CONCLUSIONS I PROPOSTES

L'afebliment i vulneració sistemàtica dels drets socials que portem anys constatant posen de manifest l'**esgotament d'un model** i la necessitat d'una nova mirada, d'un **canvi de paradigma**. Les dades i l'observació directa de la realitat en diversos terrenys –habitatge, treball, economia de les llars i necessitats bàsiques, entre altres— conflueixen en una mateixa conclusió: **els poders públics estan fallant com a garants dels nostres drets socials i de ciutadania**. La pobresa en el treball és la darrera mostra del **col·lapse sistèmic** que la crisi pandèmica va acabar d'accentuar. Ni tan sols tenir feina és garantia d'integració social i d'uns recursos suficients per a una vida digna. Davant aquest escenari, tots els actors i la societat civil estem cridades a **prendre consciència i actuar, des de la corresponsabilitat**, per una transformació estructural que posi les persones, la vida i les cures al centre per desenvolupar un **nou model just i sostenible** des del punt vista social, econòmic i mediambiental.

1. Pobresa i exclusió cronificades

La inalterabilitat de les xifres de pobresa i exclusió social reflecteix el seu **caràcter estructural** i és inacceptable normalitzar que en pateixin una quarta part de la població. L'impacte de fenòmens globals en un món cada vegada més interdependent fa aflorar les **limitacions d'un Estat de Benestar mai prou consolidat**, que trontolla davant els embats d'un model econòmic caduc i arrelat en injustícies històriques, excessivament dependent de sectors de poc valor afegit que generen llocs de treball de baixa qualificació i marcat des de la dècada de 1990 per la **financiarització de l'economia**.

Sensibilització i mobilització ciutadana

La **presa de consciència** i la **corresponsabilització** són el primer pas cap a la **mobilització** i l'adopció de mesures per **transformar d'arrel** les dinàmiques que han enquistat les desigualtats. La polarització social posa en risc la cohesió i la convivència, i és hora de fer les coses de manera diferent per obtenir resultats diferents. Cal sensibilització i acció pedagògica, a tots els nivells i de manera transversal, per fer possible un **canvi de paradigma en les polítiques públiques cap a la prevenció i la universalitat, en la lògica dels drets i la justícia social, global i sostenible**.

2. Escenari inflacionari, tempesta perfecta

En l'estancament de les xifres de pobresa i exclusió s'observa, en perspectiva comparada, una **especial incidència de les llars amb baixa intensitat de treball i amb privació material severa**. Entre 2009 i 2021 les llars amb baixa intensitat de treball passen del 5,6% al 9,5% i la privació material severa es triplica, del 3,1% al 9%. Aquesta dimensió augmenta també en l'escenari post-covid (s'incrementa un punt entre 2020 i 2021) i és especialment sensible en el context actual de **tendències inflacionàries**, ja que es configura en base a les privacions de diverses necessitats bàsiques relacionades amb l'habitatge, l'alimentació i l'accés als subministraments bàsics, entre altres. Cal parar atenció a les **realitats domèstiques**, sovint no prou reflectides en les dades o invisibilitzades darrera d'indicadors parcials, com pot ser una baixada de l'atur.

Mesures de xoc i replantejament

Els poders públics han d'articular un **veritable escut social** que protegeixi no només les capes més vulnerables, sinó també aquelles que encara no han travessat el llindar però es veuen cada vegada més ofegades. El fort increment del cost de la vida requereix **mesures immediates per evitar que les economies domèstiques s'enfonsin**, en la línia d'algunes adoptades pels governs estatal¹⁰ i català¹¹, però la resposta pal·liativa ha d'anar acompanyada d'esforços en el **terreny fiscal** –per assegurar la progressivitat i la redistribució— i de **regulació dels mercats** –habitatge, energètic i consum, principalment— per reduir el cost dels bens de primera necessitat. El **topall als lloguers** i la resta de mesures que recull l'INSOCAT 14 sobre *Habitatge i exclusió residencial* són bàsiques, i cal explorar opcions en altres terrenys com la plantejada a nivell espanyol en relació a l'**alimentació**¹² o la d'àmbit europeu en el sector de l'**energia**¹³.

3. Els més fràgils, més castigats

En els components de la pobresa i l'exclusió social es mantenen inalterables els **col·lectius a qui afecten de manera més crua**: infància i adolescència, joves, dones i persones d'origen migrat. No poder oferir als fills i filles de llars en situació de risc les oportunitats que mereixen significa perpetuar la **pobresa intergeneracional**. Les dones com a grans perjudicades per les darreres crisis continuen suportant una doble càrrega a causa del sistema patriarcal que els assigna les tasques de cures i el **gènere és una variable que intersecciona amb d'altres**, donant lloc sovint a perfils altament vulnerables sobretot quan es relaciona amb l'edat, l'estructura familiar o l'origen (lloc de naixement i procés migratori). En el cas de la població d'origen migrat, el diferencial és enorme: **la taxa de risc de pobresa o exclusió de les persones amb nacionalitat d'altres països triplica la de les persones amb nacionalitat espanyola**.

Polítiques universals i específiques

Per combatre la pobresa en totes les seves dimensions i tenint en compte la interseccionalitat dels factors que la componen, **les polítiques de caire universal han de confluïr amb d'altres específiques** destinades als col·lectius més castigats. Polítiques amb visió de gènere que trenquin amb les dinàmiques del patriarcat, donin valor a les tasques de **cures, reproducció i sosteniment de la vida**, i facilitin la cria amb el suport i els recursos necessaris per **garantir els drets de la infància i l'adolescència** com a etapes clau per al ple desenvolupament i la igualtat d'oportunitats. En el cas de les persones d'origen migrat, cal **derogar l'actual Llei d'Estrangeria** i, a banda de facilitar la **regularització administrativa** i garantir l'**accés al padró**, gestionar els fluxos migratoris i les polítiques d'acollida i integració en el marc del paradigma de la **justícia global**, tenint en compte les causes del fenomen i totes les seves implicacions.

4. Desequilibri ingressos vs cost de la vida

El model socioeconòmic català no és capaç de traduir el creixement macroeconòmic en els períodes de bonança en millores en el benestar de la població. Els estudis que analitzen la **poca redistribució de la riquesa** i el testimoni de les entitats d'acció social reafirmen la **creixent polarització**, la dificultat per trencar l'espiral de la pobresa i l'extensió de la vulnerabilitat a causa del **desequilibri entre els ingressos de les llars procedents d'un mercat laboral precaritzat i el cost de la vida**, disparat en primer lloc pels preus de l'habitatge. Les característiques del mercat de treball, la mercantilització de l'habitatge i les dificultats per satisfer altres necessitats bàsiques com l'alimentació o disposar d'uns ingressos mínims s'agregen en el context d'**increment generalitzat del cost de la vida** que mostren les dades de 2022: la renda de les famílies s'ha desplomat un 6% en el primer semestre d'enguany, una caiguda en dos anys que equival a la meitat del que es va enfonsar durant els set anys de la Gran Recessió, entre 2008 i 2014¹⁴.

Prevenió, regulació i sostenibilitat

Caldrà esperar a la propera Enquesta de Condicions de Vida per copsar l'impacte de l'escenari actual, però les entitats socials constaten com afecta especialment les persones en situació de vulnerabilitat i adverteixen que **la realitat dels treballadors pobres es pot estendre i accentuar**. Preocupa, a més, el segment de població que fins ara no havia travessat el llindar de la pobresa i que ara viu amb angoixa **la incertesa i el clima de desencant col·lectiu**. Les polítiques públiques han d'estar especialment amatents a aquestes situacions i implementar **mesures preventives** –no només reactives, d'emergència o paliatives– per evitar que més gent entri en l'espiral de la pobresa, **garantint drets bàsics com són l'accés a una alimentació adequada, a l'habitatge i als subministraments**, entre altres. Les polítiques de contenció s'han d'acompanyar d'una mirada més llarga que plantegi i defineixi el més aviat possible els reptes a mitjà i llarg termini en clau de **sostenibilitat social, econòmica i mediambiental**.

5. Fi del treball com a integrador social

El creixement econòmic correlaciona amb una de les principals variables d'anàlisi del mercat de treball: la taxa d'atur. Des de 2008, atur i creixement econòmic han dibuixat una corba similar en una dinàmica que s'ha de valorar positivament, si bé hi ha altres variables sociolaborals que demostren que **el treball es veu afectat per una precarietat que dificulta enormement que les persones puguin satisfer les seves necessitats presents i de projecció vital**. Les dones, els joves i les persones que no tenen nacionalitat espanyola són altre cop els col·lectius més castigats, però cada vegada són més els que es veuen afectats per unes **relacions laborals abusives i empobridores**. La incidència de la pobresa en el treball va en augment: des de 2009 afecta més d'un 10% de les persones amb feina i el 2021 supera el 12%.

Treball decent i situar les persones al centre

Els canvis legislatius han d'anar orientats a assegurar que es crea **treball decent, capaç de garantir i protegir els drets dels treballadors** amb relacions basades en l'equitat, el repartiment del treball i la conciliació de la vida personal i laboral, pilars del nou enfocament que ha de **posar les persones al centre de l'activitat econòmica**. Cal aprofundir en la línia d'incrementar el Salari Mínim Interprofessional, afavorir l'estabilitat en el treball i apostar per una **planificació concertada de les polítiques d'ocupació** a llarg i mitjà termini, prestant especial atenció als col·lectius amb més dificultat per inserir-se. Un mercat de treball inclusiu requereix una mirada integral de la persona i del seu entorn per conèixer i abordar també les causes estructurals de la vulnerabilitat amb l'objectiu de trencar el cercle de la pobresa, mentre que amb perspectiva àmplia el nou model ha d'incloure **formes d'integració social no necessàriament vinculades a la contractació laboral i el treball remunerat** segons els paràmetres tradicionals, sinó orientades principalment a generar activitat beneficiosa per a les persones i per a la comunitat.

6. Transferències limitades i insuficients

Les polítiques socials enteses com a intervencions destinades únicament als col·lectius i les persones que es troben ja en una situació de risc o exclusió estigmatitzen i són insuficients. Les dades posen de manifest l'**impacte limitat de les transferències socials**, incapaces de donar cobertura a les ingents necessitats i **inoperants per transformar l'entramat estructural** que perpetua les desigualtats i cronifica la pobresa. Sense l'acció d'aquestes transferències, la magnitud del problema seria de proporcions fins i tot majors, però l'augment del número de prestacions i beneficiaris de la Renda Garantida i de l'Ingrés Mínim Vital, per exemple, no altera de manera significativa els percentatges de pobresa i exclusió.

Mirada comunitària i Renda Bàsica Universal

Cal adequar les prestacions al cost de la vida mitjançant l'**actualització de l'IRSC** com a primer pas urgent i imprescindible en el marc d'un replantejament profund. El nou paradigma en base als drets, la justícia social i la prevenció ha de **passar de la discrecionalitat i la fragmentació a la universalitat amb mirada transversal, integral i comunitària**. Capgirar situacions enquistades i afavorir projectes vitals emancipadors i autònoms hauria de ser la referència plausible de les polítiques socials, i no pas una mera aspiració retòrica. L'exploració d'**instruments transformadors com la Renda Bàsica Universal** representa una via esperançadora que ha de marcar l'horitzó i impregnar les polítiques i instruments actuals introduint elements clau com la **compatibilitat entre les prestacions socials i les rendes del treball**.

7. Salut psicosocial en risc, malestar col·lectiu

Els impactes sobre les classes treballadores de les transformacions estructurals del mercat laboral prèvies a la reforma introduïda pel Govern espanyol aquest 2022 van obrir un front d'**elevada inestabilitat i debilitat negociadora** que caldrà veure com evoluciona. Les condicions de treball i l'alt grau d'exigència per a les persones que treballen comporten **riscos en el benestar emocional i psicosocial** que depassen la qüestió purament material vinculada als ingressos. A banda de la precarietat i la incertesa, cada vegada més freqüents en diferents àmbits i perfils professionals, es donen **fenòmens que afecten l'estat de salut físic i mental** a conseqüència de feines absorbents, de les quals és difícil desconnectar i que dificulten o impossibiliten prendre part en altres espais de socialització i participació comunitària essencials per a una vida saludable. Aquests processos es tradueixen en una **individualització de les respostes malgrat tractar-se de problemàtiques col·lectives**, amb tot el que això comporta en termes d'implicació en els afers públics, comunitaris, i de pèrdua de capacitat per a la mobilització ciutadana. Si en un passat no massa llunyà el marc de referència de les polítiques públiques era l'Estat de benestar, en l'actualitat sembla que virem cap a un **estat de malestar col·lectiu** que "en lloc de manifestar-se en revoltes, ha derivat en una forta apatia"¹⁵.

Planificació i eficiència de la inversió

A banda d'una nova regulació del mercat de treball per **reduir la jornada laboral, limitar la hiperconnexió** obligant les empreses a implementar mesures de desconexió digital i **facilitar la conciliació** amb polítiques dissenyades amb perspectiva de gènere, cal incidir en l'àmbit de la salut de manera transversal i coordinada. Les polítiques de salut, incloent l'**atenció primària de caire preventiu** també en el terreny emocional i psicològic, s'han de planificar i dotar de recursos partint d'un **diagnòstic exhaustiu** de les necessitats i els recursos existents per cobrir-les, elaborat comptant amb tots els actors al territori i de manera coordinada entre els diferents nivells administratius. Cal **reforçar l'acompanyament i la prescripció social** alhora que es despleguen als espais laborals mesures de cura del benestar involucrant les treballadores com a cocreadores d'aquests espais saludables. Les polítiques laborals s'han de dissenyar tenint en compte la perspectiva dels **determinants socials de la salut** i posar aquesta qüestió sobre la taula en els espais de negociació social, ja que qualsevol acord que no la contempli incrementarà la desigualtat i perpetuarà la precarietat de les persones més vulnerables.

Les entitats d'acció social, compromeses amb la **lluita contra la pobresa i l'exclusió com a màxima prioritat**, posen el seu coneixement de la realitat i el seu esperit crític i constructiu al servei de la ciutadania per **pensar i desenvolupar conjuntament el nou model de societat** que necessitem. Més enllà de l'atenció directa i l'acompanyament que presten les entitats de base, amb l'articulació del tercer sector social es vol **incidir en les polítiques públiques i coproduir-les** des d'una nova mirada cap a les problemàtiques i els desafiaments que encarem. El sector i les professionals no són aliens a alguns dels fenòmens apuntats d'**infrafinançament i precarització** i la situació és crítica per a moltes entitats, però continuen entomant el repte d'arribar allà on les administracions no arriben o no poden intervenir amb prou agilitat i proximitat.

Des del seu doble rol d'**acompanyament i contribució proactiva a la transformació**, vetllen per la continuïtat dels serveis mirant d'oferir unes condicions de treball justes als seus equips i sovint comparteixen amb les professionals del sector públic sentiments de **frustració i impotència** davant l'extensió i cronificació de la pobresa. Veure's abocades a tasques de pura contenció amb recursos i respostes insuficients comporta un alt risc d'esgotament i desànim que dificulta enormement la tasca d'**anàlisi i reflexió** també imprescindible per contribuir a **millorar les polítiques públiques** i generar teixit comunitari.

Per assegurar la **qualitat i sostenibilitat** dels serveis socials i d'atenció a les persones, en bona part de titularitat pública i en altra essencials també per **cobrir necessitats, forjar vincles i enfortir la cohesió social**, cal aplicar plenament i anar més enllà de l'acord de finançament assolit el passat mes d'octubre amb el Govern de la Generalitat –subscrit entre altres per La Confederació Empresarial del Tercer Sector Social de Catalunya— i aprofundir en les millores amb un **pla plurianual** que acabi equiparant les condicions laborals de les 100.400 professionals del sector amb les de la funció pública. Així mateix, cal incorporar la perspectiva dels determinants socials de la salut i prestar el **suport emocional** necessari per a la gestió de situacions de crisi de manera regulada i coordinada entre les entitats i les administracions públiques, millorant la **governança i la participació** de la mateixa ciutadania com a via addicional per a la sensibilització i la corresponsabilitat en la construcció del **nou paradigma basat en el compliment dels drets**.

10. *Tres golpes son demasiados: más trabajadores y jóvenes en las colas del hambre*, El País 22/09/2022

11. *El Govern impulsa un escut social de 300 milions d'euros per lluitar contral'encariment de la vida*, nota de premsa del Govern de la Generalitat 27/09/2022

12. *Díaz concreta su plan para abaratar la cesta de la compra: pide a los supermercados una oferta de productos básicos a precios asequibles*, El País 08/09/2022

13. *Compartir beneficios en el capitalismo*, El País 19/09/2022

14. *La renta de los hogares ya cae con la inflación la mitad que en la Gran Recesión*, El País 24/10/2022

15. Pablo Mondragón, antropòleg, a *No ets només tu: el desànim és col·lectiu* (La Vanguardia, 2/10/2022), arran de la publicació del llibre *Malestamos: cuando estar mal es un problema colectivo*, de Javier Padilla, metge de família, i Marta Carmona, psiquiatra.

